

Arapsko proljeće ili Arapska zima? Uspon i pad jedne ideologije;: Slučaj Tunisa, Libije i Sirije

Tomaš, Karla

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:616169>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Karla Tomaš

Arapsko proljeće ili Arapska zima? Uzroci i posljedice jedne ideologije

slučaj Tunisa, Libije i Sirije

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, rujan 2021.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Karla Tomaš

Arapsko proljeće ili Arapska zima? Uzroci i posljedice jedne ideologije

slučaj Tunisa, Libije i Sirije

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr.sc. Vjeran Pavlaković

Studentica: Karla Tomaš

Studijska grupa: povijest/ talijanski jezik i književnost

Rijeka, rujan 2021.

Sažetak

Revolucionarna previranja koja su zahvatila bliskoistočnu regiju krajem 2010. i početkom 2011. godine započela su u Tunisu, a prelila su se na gotovo sve arapske zemlje navedene regije. Represivni državni aparat autokratskih režima koji je kršio osnovna ljudska prava, politička i ekonomska nejednakost te opća korupcija pokretački su elementi revolucije koja je mobilizirala stotine tisuća ljudi koji su zahtijevali odlazak autoritarnih vladara te uspostavu slobodnih država prema demokratskim načelima. Unatoč racionalnim zahtjevima stanovništva, krajnji cilj revolucije, onaj o uspostavi slobodne države na demokratskim načelima, vidljiv je jedino u Tunisu u kojemu su opozicijske strane uspjele pronaći politički konsenzus te započeti izgradnju novog političkog sustava koji će rezultirati uspješnom demokratskom tranzicijom. U Libiji su revolucionarne snage, uz međunarodnu pomoć predvođenom SAD-om, uspješno srušile Gadafijev režim, međutim nisu uspjele sprovesti mirnu tranziciju vlasti. Libija je utonula u razdoblje političke nestabilnosti u kojoj vlast drže lokalne naoružane milicije koje su državu uvukle u građanski rat odnosno unutarnje konflikte koji traju još i danas. Prosvjedi stanovništva u Siriji nisu rezultirali niti rušenjem Asadovog režima niti političkom reformom koja bi dovela do većih sloboda i manje koruptivnosti državnog sustava, već su započeli krvavi građanski rat koji traje gotovo cijelo desetljeće i koji je izazvao ogromnu humanitarnu krizu u kojoj su najviše pogođeni žene i djeca. Stanje u regiji dodatno je pogoršala i pojava radikalnih islamističkih grupacija koje su na području iračkog i sirijskog teritorija uspostavile Islamsku državu koja zajedno s unutarnjim konfliktima okolnih država predstavlja prijetnju političkoj stabilnosti cijele regije.

Ključne riječi: Arapsko proljećem, Bliski istok, Tunis, Libija, Sirija, građanski ratovi, revolucija, ljudska prava

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Cilj, struktura i metodologija rada	3
3. Revolucije	5
4. Ljudska prava	8
5. Bliski istok	10
6. Arapsko proljeće	13
7. Tunis	17
7.1. Predrevolucionarni Tunis	17
7.2. Revolucionarni Tunis	20
7.2.1. Tijek ustanka	21
7.2.2. Privremene vlade	22
7.2.3. Tranzicijsko razdoblje	>23
7.3. Postrevolucionarni Tunis	24
7.4. Kršenja ljudskih prava	27
8. Libija	28
8.1. Predrevolucionarna Libija	28
8.2. Revolucionarna Libija	31
8.2.1. Nacionalno tranzitno vijeće	32
8.2.2. Tijek ustanaka	33
8.2.3. Međunarodna intervencija	34
8.2.4. Kraj revolucije	36
8.3. Postrevolucionarna Libija	37
8.4. Kršenja ljudskih prava	40
9. SIRIJA	42
9.1. Predrevolucionarna Sirija	42
9.2. Revolucionarna Sirija	45
9.2.1. Tijek ustanaka	46
9.2.2. Opozicija	47
9.2.3. Međunarodna reakcija	50
9.3. Nastavak revolucije	52

9.4. Kršenja ljudskih prava.....	53
10. Zaključak	55
11. Literatura	58

1. Uvod

Dugogodišnji autoritativni režimi, opresivno civilno društvo, široki opus represivnih snaga, politička i ekonomska nejednakost te opća korupcija izazvali su revolucionarna zbivanja u bliskoistočnoj regiji te postavila temelje za potencijalno novi početak suvremene povijesti arapskoga svijeta. Niz prosvjeda i revolucija koji su započeli krajem 2010. godine i početkom 2011. u Tunisu da bi se kasnije prelili na gotovo sve arapske zemlje, simbolično su nazvani Arapskim proljećem aludirajući na „Proljeće naroda“ iz 1848. godine kada je termin „proljeće“ postao sinonim za prodemokratske pokrete kojima se težilo ka restauraciji političke, gospodarske i društvene sfere. Cilj prosvjeda u arapskom svijetu bilo je rušenje autoritativnih režima koji su narušavali osnovna ljudska prava te uspostava stabilne demokracije odnosno novog poretka koji bi riješio navedene probleme, osigurao slobodu i jednakost svim građanima te stvorio okruženje u kojem bi svaki građanin uživao svoja prava.

Revolucionarna gibanja srušila su autoritativnu vlast tuniskog predsjednika Ben Alija te iznjedrile ovu državu kao mogući model za demokratizaciju života u kojem je kompromis između polariziranih političkih snaga spriječio građanski rat te otvorio put ka uspostavi demokratskih načela. Omogućila su egipatskoj stranci Muslimanskog bratstva konsolidaciju vlasti koja je završila krvavim svrgavanjem od strane trenutnog predsjednika-diktatora Abdela Fatija al Sisija. Uvukla su Siriju i Libiju u krvave građanske ratove koji traju još i danas izazvavši humanitarnu katastrofu ogromnih razmjera. Otvorila su mogućnost revolucije u Bahreinu koju je kasnije ugušila Saudijska Arabija, potaknula rat u Jemenu, otvorila novu eru konflikata u Iranu te radikalizirala islamističke skupine koje su na dijelovima sirijskog i iračkog teritorija stvorile Islamsku državu, postavši primarnim izvoznikom terorizma u svijetu. Proces tranzicije iz autoritativnih sistema ka onim demokratskim tako je ostao obilježen porastom terorizma, unutarnjim konfliktima sektaške prirode, građanskim ratovima, nedostatkom političkog konsenzusa te uplitanjem regionalnih i svjetskih aktera čiji su vlastiti ekonomski i politički interesi uvelike uvjetovali tijekom revolucionarnih zbivanja.

Unatoč racionalnim željama arapskog stanovništva te neočekivanoj mobilizaciji naroda koje je zahtijevalo naglu promjenu vlasti koja bi izmijenila političke i ekonomske prilike u svim zemljama arapskog svijeta, uspješnost revolucionarnih previranja prema istraživanju provedenom za ovaj diplomski rad, vidljiva je jedino u Tunisu. U toj je zemlji politička elita uspjela implementirati političke i gospodarske reforme na temelju kojih će se izgraditi nova

demokratska država te je unatoč izmjeni nekoliko tranzicijskih vlada, uspjela realizirati zahtjeve naroda koji su i izazvali revoluciju. S druge strane, narod Libije i Sirije je nakon revolucionarnih gibanja utonuo u desetljeće građanskih ratova koji su izazvali masovne migracije stanovništva te koji su ostali obilježeni masovnim kršenjem ljudskih prava u okviru zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina, najtežih zločina protiv čovječanstva. Obje su zemlje ostale dijelom neuspjeha uspostave liberalne demokracije u muslimanskim zemljama te pokazale negostoljubivost islamskog društva i kulture prema zapadnim liberalnim načelima. U nedostatku demokratskog okruženja i slabim civilnim društvom, Arapsko proljeće tih zemalja zamijenila je Arapska zimu koja traje još i danas.

2. Cilj, struktura i metodologija rada

Cilj ovog diplomskog rada je prikaz povijesne događajnice revolucionarnih prosvjeda u okviru Arapskog proljeća koji su obilježili bliskoistočnu regiju u drugom desetljeću 21. stoljeća s naglaskom na tri države, Tunis, Libiju i Siriju. Ove su države postale predmetom istraživanja s obzirom da su revolucionarna previranja s ciljem rušenja autoritarnih režima u tim državama imala različite rezultate, stoga će analiza događanja u tim trima zemljama odgovoriti na temeljno pitanje ovog rada: radi li se zapravo o revoluciji te u kojoj mjeri je ona bila uspješna.

Prva zemlja kao predmet analize bit će Tunis, prva arapska država u kojoj je srušen autoritarni režim te uspostavljena mirna tranzicija ka demokraciji. Druga će biti Libija koja predstavlja državu u kojoj su revolucionarna previranja uz međunarodnu pomoć, uspješno srušila Gadafijev autoritarni režim, međutim nisu uspjela implementirati temelje ka demokratskoj promjeni. Posljednji predmet analize bit će Sirija u kojoj revolucionarni prosvjedi nisu rezultirali rušenjem Asadovog režima niti tranzicijom ka demokratizaciji. Zbog kompleksnosti događaja u trima državama koji se mogu analizirati na političkoj, ekonomskoj, vojnoj i društvenoj razini, u ovom će radu biti zastupljena potonja u okviru kršenja ljudskih prava, a posebice prava žena, koja su izazvala veliku humanitarnu krizu u dvjema državama.

Kako bih potvrdila ili negirala polaznu tezu o postojanju i uspješnosti revolucija u navedenim državama, u prvom poglavlju ću dati pregled nekoliko najvažnijih revolucija u svjetskoj povijesti te pregled tri teorije revolucija kako bi sumirala nekoliko kritičkih pogleda o samoj definiciji revolucije. Riječ je o teorijama autora Jamesa DeFronza, Charlesa Tillyja te Karla Griewanka. U daljem radu bit će odabrana teorija Jamesa DeFronza čija će definicija revolucije, njene faze i ključni faktori biti orijentir u analizi revolucionarnih događanja u analiziranim zemljama. U drugom poglavlju osvrnut ću se na temeljna ljudska prava propisana Deklaracijom o ljudskim pravima te na najveće zločine kojima se ista krše te ću navedeno iskoristiti kako bi utvrdila jesu li ljudska prava poštivana tokom revolucionarnih događanja odnosno u kojoj mjeri su ista kršena. U trećem poglavlju pobliže ću opisati bliskoistočnu regiju te elemente koji su utjecali na njenu povijest 20. i 21. stoljeća kako bi objasnila zašto je definirana kao jedna od najkompleksnijih regija na svijetu. U četvrtom poglavlju dat ću širi povijesni pregled revolucija u regiji kako bi dobila cjelovitu povijesnu sliku Arapskog proljeća.

Sljedeći dio rada strukturiran je u tri velike cjeline koje predstavljaju centralni dio rada. Svaka cjelina donosi pregled događaja u trima odabranim državama na sljedeći način:

- Pregled predrevolucionarnog razdoblja obilježenog autoritativnim režimom čija je uloga direktno utjecala na nezadovoljstvo naroda, a samim time i na revolucionarne ustanke
- Pregled tijeka revolucija s posebnim osvrtom na djelovanje opozicije i na reakciju međunarodne zajednice koja je uvjetovana vlastitim političkim i ekonomskim ciljevima
- Pregled postrevolucionarnog razdoblja jedne tranzicije ka demokraciji i dvaju građanskih ratova
- Sintezu kršenja ljudskih prava u okviru najvećih mogućih zločina

U zaključnom dijelu ovog rada, potvrdit ću ili negirati tezu o postojanju i uspješnosti revolucije u navedenim državama u okviru analiziranih događaja, a na temelju teorija revolucije dane u prvom poglavlju. Također ću se osvrnuti i na kršenja ljudskih prava te na postupke koji su poduzeti kako bi se ista spriječila. Na kraju ću se osvrnuti na posljedice koje su ishodile revolucije u trima zemljama.

Što se tiče metodološkog dijela, u ovom radu koristit ću metodu analize i sinteze. Prvom ću nastojati raščlaniti krucijalne dijelove svake revolucije kako bi se utvrdili njeni najvažniji elementi i činitelji, dok ću drugom nastojati povezati navedene elemente kako bi dobila jedinstvenu cjelinu. U završnom dijelu ću se poslužiti metodom dedukcije koja će mi omogućiti primjenu opće teorije revolucije na svakom pojedinačnom slučaju.

Zbog slabije zastupljenosti ove tematike na hrvatskom jeziku i među hrvatskim povjesničarima s izuzetkom profesorice Mirjane Kasapović te profesora Borne Zgurića, u ovom je radu korištena literatura stranih autora, na engleskom jeziku, u prvom redu J. Mundyja, J. Karakoca, I. Fraihata te D.W. Lescha.

3. Revolucije

Revolucije nisu moderan fenomen, već postoje od kad postoje i državni sustavi protiv kojih se narod mogao pobuniti te su bile tema proučavanja još u vrijeme Platona i Aristotela. Moderno značenje poprimile su nakon Francuske revolucije 1789. godine kada je kriza francuskog društva i institucija postala podloga za revoluciju koja je srušila stari režim odnosno apsolutističku francusku monarhiju te uvela francusku, ali i europsku povijest u razdoblje novog društvenog i političkog poretka. Slomom feudalnom sustava u Francuskoj nastalo je novo građansko društvo te su postavljeni temelji kapitalističkog poretka odnosno novog državnog uređenja koje se temeljilo na načelu narodne suverenosti. Stvoreni su uvjeti u kojima su definirana osnovna građanska prava odnosno načelo građanske jednakosti, slobode čovjeka i građanina te osobna i politička prava, a sve u okviru Deklaracije iz 1793. godine. Odjeci Francuske revolucije i njenih liberalnih i demokratskih ideja bili su vidljivi diljem Europe, ali i svijeta.¹ Svojevrsni nastavak Francuska je revolucija dobila u okviru građanskih revolucija 1848. godine koje su u povijesti ostale poznate kao „Proljeće naroda“. Revolucionarna gibanja uzrokovana gospodarskom krizom, započela su na Siciliji u siječnju 1848. godine te su se prelila na gotovo sve europske zemlje. Talijanske države zahtijevale su odlazak austrijske vlasti, hrvatski narod unutar Monarhije zahtijevao je promjenu položaja te pravo korištenja vlastitog jezika dok se u Berlinu prosvjedovalo za slobodu tiska te demokratski ustav. Revolucionarno razdoblje ugušeno je od strane monarhijskih režima pa je tako primjerice Austrija ponovno okupirala Lombardiju dok je u Francuskoj obnovljeno carstvo pod Napoleonom III. Neuspješnost „Proljeća“ vidljiva je i u drugoj polovici 20. stoljeća u Čehoslovačkoj u okviru Praškog proljeća u kojem su masovne demonstracije protiv vlasti rezultirale intervencijom sovjetske vojske te unutar Hrvatskog proljeća koje je težilo transformaciji centralističke federacije u demokratsku federaciju jugoslavenskih republika, a rezultiralo je smjenom predvodnika Proljeća.

Revolucionarna gibanja te posljedice koja su iznjedrila postala su predmetom istraživanja brojnih autora koji su razvili teorije revolucija koje uključuju definiciju revolucije te njene konstituirajuće elemente. Kako bi revolucionarna previranja na Bliskom istoku, preciznije u

¹ Čepulo, D. (1989). *Francuska revolucija i Deklaracija o pravima čovjeka i građanina 1789. godine: problemi političke demokracije*. Časopis za suvremenu povijest, 21 (1-3), 161-178. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/216106> str.162.

Tunisu, Libiji i Siriji, doista definirala revolucijom, dat ću pregled tri teorije revolucije čije će definicije biti determinirajući faktor u analizi i interpretaciji prosvjeda u navedenim državama.

Prva teorija je ona Ralpa De Fronza, prema kojoj je revolucija socijalno previranje u kojemu se njegovi sudionici organiziraju kako bi drastično promijenili ili zamijenili trenutne socijalne, ekonomske ili političke institucije. Iako revolucionarna previranja mogu u suštini bili mirne prirode kao što su naprimjer radnički štrajkovi, kroz povijest smo vidjeli kako su ini gotov uvijek popraćenim određenom razinom nasilja koja proizlazi s obje strane, i iz one koja zahtijeva revoluciju i iz one koja se njoj opire.²

Prema De Fronzu, revolucije se u svom ideološkom usmjerenju definiraju kao lijeve ili desne. Centralni cilj onih lijevih je promjena socijalnih i ekonomskih institucija kako bi ista iznjedrila modifikaciju dominantnih ekonomskih, socijalnih i političkih odnosa s društvom u cjelini. Uglavnom uključuje i redistribuciju resursa između bogatih i siromašnih, ravnopravni pristup obrazovanju, medicinskoj pomoći i ostalom.³ Revolucije desnog ideološkog usmjerenja generalno djeluju ka zadržavanju socijalnog poretka i tradicionalne vlasti nego ka htijenju veće društvene ravnopravnosti kroz institucionalnu promjenu. Zbog kompleksne kategorizacije revolucija, mnoge u sebi sadržavaju i lijeve i desne ideološke karakteristike.

Ključnu ulogu u stvaranju uvjeta koji vode ka uspješnom revolucionarnom ishodu ima nekoliko faktora, od kojih De Fronzo naglašava njih pet. Prvi je masovna frustracija koja rezultira masovnim pobunama ili prosvjedima i u urbanom i u seoskom stanovništvu. Ovakva društvena participacija potaknuta je snažnom protivljenju trenutnoj vlasti iako se unutar iste mogu pojaviti nesuglasice i razilaženja u pogledu ciljeva i htijenja. Drugi je pojava disidentskih političkih pokreta društvenih elita koji djeluju protiv društvenih institucija na snazi. Treći je postojanje čvrstih sjedinjujućih elemenata koji okupljaju većinu populacije oko revolucionarnih političkih ciljeva te se širem glavnim društvenim klasama čija je međusobna suradnja važna, unatoč činjenici što možda ne zastupaju iste ciljeve. Primjerice, koncept redistribucije dobara koji može biti pokretačka snaga siromašnijeg sloja stanovništva, neće biti faktor za koji će se zalagati bogatiji sloj stanovništva, unatoč tome što obje društvene klase teže ka zajedničkoj revoluciji. Četvrti faktor je politička kriza koja izaziva paralizu društvene administrativne aktivnosti te koja se često javlja među prosvjednicima kao odgovor mase na gubitak državnog legitimiteta onih na vlasti. Posljednji faktor je permisivnost svjetskog

² DeFronzo, J. (2017). *Revolutions and Revolutionary Movements*. Boulder, Colorado : Westview press. str.8.

³Isto, str.9.

konteksta odnosno njihova intervencija ili ignoriranje koja je kroz povijest vidljiv u brojnim slučajevima kao što je primjerice američka intervencija u Vijetnamu ili sovjetska na području Čehoslovačke, Mađarske i Afganistana. Neuplitanje stranih političkih aktera protiv revolucionara dovest će do realizacije uspješne revolucije, a ono može biti onemogućeno zbog straha od ekonomskih sankcija, vojnog napada od strane onih sila koje podupiru revolucionare ili pak ekonomska ili vojna slabost u datom trenutku.⁴ Pojava navedenih faktora, njihov poredak i važnost ovisit će od revolucije do revolucije te direktno utjecati na stvaranje uvjeta nužnih za uspješnost same revolucije.

Druga teorija je ona Charlesa Tillyja koji je revoluciju definirao nasilnim transferom državne moći kroz oružanu borbu tokom koje će se najmanje dva suprotstavljena bloka sukobiti u nastojanju preuzimanja vlasti. Prema toj definiciji, revolucija ima dvije glavne komponente, revolucionarnu situaciju te revolucionarni ishod. Revolucionarna situacija podrazumijeva dva suprotstavljena bloka koja zahtijevaju kontrolu nad državom, građansku potporu u aspiraciji za kontrolom te vladajuću nemogućnost da uguši tu aspiraciju. Revolucionarni ishod uključuje transfer državne moći iz ruku onih koju su ju držali prije revolucionarnih gibanja u ruke nove vladajuće strukture. Autor konstatira kako su rijetke revolucije u povijesti imale revolucionarni ishod odnosno kako je u brojnim slučajevima stara vladajuća struktura zadržala moć.⁵

Treća teorija je ona Karla Griewanka, prema kojoj revoluciju možemo definirati kao povijesnu pojavu koja u sebi sadrži tri obilježja. Prvo je činjenica da je riječ o procesu koji je nasilan i koji djeluje iznenada kako bi se izazvao prevrat u državnim i pravnim institucijama. Drugo obilježje je društveni sadržaj u okviru kretanja masa ili grupa te oblik njihovog otvorenog otpora. Treće obilježje je intelektualni oblik neke ideje ili ideologije koja postavlja pozitivne ciljeve usmjerene prema obnavljanju ili daljnjem razvoju čovječanstva.⁶

⁴ DeFronzo, 2017., str. 10.-18.

⁵ Tilly, C. 1991. „Changing Forms of Revolution. U:Rice E.E., (ur). *Revolution and Counter Revolution*. Oxford: Basil Blackwell. str.1.

⁶ Griewank, K. (1969). *Der neuzeitliche Revolutionsbegriff*.. Europäische Verlagsanstalt. str.5.

4. Ljudska prava

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima donesena je 10. prosinca 1948. godine od strane Opće skupštine Ujedinjenih naroda kao rezultat svih zbivanja koja su obilježila Drugi svjetski rat. U neposrednom je poraću međunarodna zajednica odlučila spriječiti zločine i genocid koji su se dogodili odnosno garantirati ljudska prava svakoj individui. Prvobitni dokument nastao je 1946. godine te nakon što je odobren od strane Opće skupštine, poslan je Ekonomskom i socijalnom vijeću odnosno Komisiji za ljudska prava koja ja autorizirala svoje članove za formulaciju preliminarne skice za Međunarodni akt o ljudskim pravima. Komisija je brojala osamnaest članova različitih političkih, kulturnih i vjerskih uvjerenja od kojih su najistaknutiji članovi bili Eleonore Roosevelt, udovica američkog predsjednika Franklina Delana Roosevelta, Rene Cassin, predstavnik Francuske koji je napisao prvu skicu Deklaracije, Peng Chung Chang, predstavnik Kine i John Humphrey, predstavnik Kanade odnosno direktor UN-ovog sektora za ljudska prava.⁷

Uz Eleanor Roosevelt još je nekoliko žena imalo esencijalnu ulogu u kreiranju Deklaracije o ljudskim pravima. Hansa Mehta, jedna od delegatkinja u Komisiji, borila se za ženska prava u Indiji i inozemstvu. Zaslužna je za reformulaciju rečenice iz Članka 1. iz „Svi su muškarci rođeni slobodni i jednaki.“ u „Sva su ljudska bića rođena jednaka i slobodna“. Minerva Bernardino, diplomatkinja i feministička čelnica zaslužna je za implementaciju fraze „jednakost svih muškaraca i žena“ u preambulu Deklaracije te je uz Berthu Lutz i Isabel de Vidal zaslužna za inkluziju ženskih prava i nediskriminatornog zakona o rodu u Povelju ujedinjenih naroda (United Nations Charter) koja je postala prvi međunarodni dokument koji je priznao jednaka prava ženama i muškarcima. Begum Shaista Ikramullah, također delegatkinja u Komisiji, borila se za jednaka prava i braku kako bi indirektno utjecala na dječje i prisilne brakove. Bodil Begtrup borila se za prava manjima koja su u to vrijeme ipak bila prekontroverzna da bi bila prihvaćena.⁸

Prema Deklaraciji o ljudskim pravima sva su ljudska bića rođena slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima te jedni prema drugima moraju postupati u duhu bratstva. Svim ljudima pripadaju sva prava i slobode utvrđene u Deklaraciji bez obzira na rasu, spol, jezik, vjeroispovijest, političko i drugo mišljenje te nacionalno ili društveno podrijetlo. Sva ljudska bića imaju pravo na život, slobodu i osobnu sigurnost te ne smiju biti podvrgnuti mučenju ili

⁷United Nations: <https://www.un.org/en/about-us/udhr/history-of-the-declaration>.

⁸ United Nations: <https://www.un.org/en/about-us/udhr/history-of-the-declaration>

okrutnom postupanju. Imaju pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja, na obrazovanje te na jednaku pravnu zaštitu.

Kršenja navedenih ljudskih prava kažnjava Međunarodni kazneni sud sa sjedištem u Strasbourgu. Sud je osnovan na temelju Rimskog statuta, dokumenta koji mu garantira jurisdikciju nad četiri najveća zločina: genocida, zločina agresija, ratnih zločina i zločina protiv čovječanstva. Zločin genocida opisan je kao namjerna nakana da se uništi jedna nacionalna, etnička, rasna ili religijska skupina ubijanjem pripadnika iste. Pod ovim se zločin podrazumijevaju i tjelesne i psihičke povrede pojedincima određene skupine, onemogućavanje reprodukcije istima te nasilno odvođene djece te skupine u neku drugu. Zločin agresije podrazumijeva oružanu snagu jedne države protiv suverenosti, integriteta i nezavisnosti druge. Ratni zločini podrazumijevaju uporabu djece u vojne svrhe, ubojstva, torture, stradanja civila i zarobljenika, namjerne napade na bolnice, povijesne spomenike, zgrade posvećene religijama, edukaciji, umjetnosti, znanosti i humanitarnim organizacijama. Posljednji zločin, onaj protiv čovječanstva prema Rimskom je statutu definiran kroz 15 zločina od kojih ovdje navodim ubojstva, silovanja, bespravna zatvaranja te trgovanje djecom, ženama te seksualnim robljem.⁹ Za procesuiranje zločina protiv čovječanstva nije potrebna veza s ratnim sukobom niti dokaz o diskriminatornom motivu, već je dovoljno da kazneni postupak bude okarakteriziran kao rasprostranjen, što znači da mora biti riječ o akciji koja uključuje veliki broj žrtava odnosno visoki stupanj metodičkog planiranja ili u krajnjem slučaju, saznanje o napadu.¹⁰

Kako bi se točno odredio opseg kaznenih djela navedenih u Statusu, usvojen je dokument pod imenom „*Elements of Crimes*“ u kojem se jasno definiraju pojedini elementi svakog kaznenog djela čime se dobivaju 92 vrste i podvrste kaznenih djela. Ovakvom je kodifikacijom zločina jasno utvrđen put do krivnje potencijalnog počinitelja kojeg Sud mora ustanoviti.¹¹

Iako su ljudska prava zagarantirana svakoj individui gore navedenom Deklaracijom, u brojim građanskim ratovima ista su ozbiljno kršena što je dovelo do uplitanja međunarodne zajednice, posebice u ratnim uvjetima. Nakon događaja u Rowandi 1994. godine te u Srebrenici 1995. godine, stvoreno je uvjerenje prema kojem Zapadne zemlje imaju pravo, odnosno obavezu uplitanja u ime zaštite ljudskih prava kao što je primjerice bilo bombardiranje NATO-a 1999. godine u bivšoj Jugoslaviji. Ovakvo uvjerenje otvara pitanje postoje li univerzalni moralni

⁹ International Criminal Court: <https://www.icc-cpi.int/about/how-the-court-works>

¹⁰ Mudrić, M. (2006). *Međunarodni kazneni sud*. Pravnik, 40 (83), 63-84. Preuzeto s <https://hrcaak.srce.hr/8556> str.71.

¹¹ Mudrić, 2006. str.74.

temelji prema kojima se država ili bilo koja međunarodna organizacija smije uplitati u unutarnje sukobe drugih država odnosno da li postoji kriterij prema kojemu se može razlikovati humanitarna intervencija¹² od imperijalističkih ciljeva?

5. Bliski istok

Bliski istok jedna je od najkompleksnijih regija u suvremenom svijetu koja se proteže na tri kontinenta, Europu, Afriku i Aziju, kojom se govori desetak različitih jezika, od kojih najviše arapski, te koja je kolijevka tri velike monoteističke religije, kršćanstva, islama i judaizma. Iako ni danas nema točno definirane zemljopisne granice, regija obuhvaća države Tunis, Egipat, Saudijsku Arabiju, Oman, Tursku, Kuvajt, Irak, Iran, Siriju, Libiju, Katar, Jemen i Jordan.¹³

Kompleksnost regije leži u elementima koji su dijelom povijesti navedenih arapskih zemalja te koji su ujedno i konstituirajući dijelovi njihovog nacionalnog identiteta. Prvi je njihova zajednička povijest. Gotovo su sve navedene zemlje bile dijelom Osmanskog carstva, stoga su dijelile isti politički i društveni sistem, odnosno pravni sustav, upravnu tradiciju i miletski sustav, socijalnu strukturu, autokratski politički režim te socijalnu i političku kulturu.¹⁴ Drugi zajednički element je moderno europsko kolonijalno naslijeđe stvoreno raspadom Osmanskog carstva odnosno završetkom Prvog svjetskog rata kada su najjače europske sile, Francuska i Velika Britanija, stvorile većinu država u regiji, samovoljno kreirajući granice istih. Prema Fromkinu, „zemlje i granice na Bliskom istoku isfabricirane su u Europi: Irak i Jordan izmislili su Britanci, granice Saudijske Arabije, Kuvajta i Iraka odredili su britanski civilni službenici, a Francuska je povukla granice između Armenije i Azerbajdžana.“¹⁵ Takve umjetne granice, kao proizvod kolonijalne politike svjetskih sila, dovele su do konstantnih sukoba između država, ali i do problema s unutarnjom i vanjskom legitimacijom koji su se nastojali riješiti izgradnjom zasebnih nacionalnih identiteta od kojih se svaki proglašavao okosnicom arapskog

¹² Prema autorima R. Keohanu i J.L. Holzgrefeu, humanitarna intervencija je viđena kao prijetnja ili uporaba nasilja diljem zemlje od strane države (ili grupa država) te je usmjerena ka sprječavanju ili okončanju ozbiljnih kršenja osnovnih ljudskih prava, bez dozvole države unutar koje se prijetnja ili uporaba nasilja provodi. Humanitarna intervencija vojne je prirode.

¹³ Kasapović, M. (2016). *Bliski Istok: Povijest i politika*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, str.8.

¹⁴ Isto, str.19.

¹⁵ Fromkin, D. (2009). *A Peace to end all Peace: The Fall of the Ottoman empire and the Creating of Modern Middle East*. Paperback, str.9.

identiteta s obzirom da se svaka država pozivala na vlastito kulturno i političko naslijeđe.¹⁶ Utjecaj koji su europske zemlje ostavile na arapski svijet velikih je razmjera uzme li se samo primjerice 75 godina vladavine u Tunisu ili 132 godine u Alžiru.¹⁷ Treća zajednička strukturna značajka je način na koji su države nastale kao klijantelističkim tvorevinama velikih europskih sila. Primjerice, Velika Britanija je uspostavila vlast hašemitske obitelji u Iraku i Jordanu prije nego što su te zemlje postojale kao države, Velika Britanija i SAD omogućile su saudijskoj kraljevskoj obitelji da zauzme teritorij i započne s gradnjom države u kojoj će biti nasljedni vladari i prije samog postojanja Saudijske Arabije, dok je ustavni poredak u Libanonu uspostavljen je u vrijeme francuske mandatne uprave. Četvrta zajednička značajka velike je uvjetovana prvim trima, a odražava se u unutarnjem političkom ustrojstvu i organizaciji same države. S iznimkom Turske, Izraela, djelomice Libanona te odnedavno i Tunisa, govorimo o nedemokratskim političkim režimima koji nisu legitimirani na slobodnim demokratskim izborima.¹⁸

Unatoč zajedničkim povijesnim i političkim elementima te pokušajima Velike Britanije i SAD-a o integraciji arapskih država u regionalne i vojne saveze kao što su Arapska liga ili Bagdadski pakt, arapske su države u konstantnim sukobima kako bi neutralizirale moguću političku dominaciju jedne od država nad drugima.¹⁹ Upravo je to jedan od razloga zašto u regiji ne postoji glavni politički akter iako su mnoge države pokazivale pretenzije na upravo tu poziciju.

Egipat je još od Osmanskog carstva pokušavao uspostaviti hegemoniju u regiji okupiravši područje Saudijske Arabije, Sudana, Krete i Sirije koje je kasnije izgubio nakon uplitanja europskih sila. Vodio je teritorijalne ratove s Izraelom te manje „pozicijske“ sukobe s Iranom oko preuzimanje vodeće uloge u arapskom svijetu.²⁰ Vidjevši Egipta kao glavnu konkurenciju za dominaciju, u utrku za prevlast se uvukao i Irak koji se ubrzano pretvarao u naftnu velesilu koja je privremeno riješila svoje odnose s Iranom, Sirijom i Kuvajtom te uspostavila odnose sa SSSR-om, no nakon teških poraza u Prvom i Drugom zaljevskom ratu, Irak je bio ekonomski i politički uništen.²¹ Turska je bila jedna od zemalja koja je imala izgleda za preuzimanje vodeće uloge u regiji, no kao članica NATO-a koja je direktno povezana s američkom politikom i interesima Zapada te kao prva muslimanska zemlja koja je priznala neovisnost

¹⁶ Kasapović, 2016., str.20.

¹⁷ Willis, M. J. (2014). *Politics and Power in the Maghreb: Algeria, Tunisia and Morocco from independence to Arab Spring*. Oxford University Press., str.29.

¹⁸ Kasapović, 2016., str.23.

¹⁹ Isto, str.17.

²⁰ Isto.

²¹ Isto., str.16.

Izraela, od strane drugih arapskih država viđena je kao peta kolona Zapada što je onemogućilo uspostavu dominacije u regiji.²² Ujedno je pokazivala pretenzije na irački teritorij te je okupirala bivši osmanski sandžak Aleksandretu na teritoriju Sirije što ju je dovelo u sukob s tim zemljama. Vojno najjača i najstabilnija zemlja u regiji koju se može kategorizirati kao najizgledniju vodeću silu je Izrael, no kao strateški partner SAD-a, ali i kao zemlja koja je od svog osnivanja u konstantnom sukobu s ostalim arapskim zemljama, jednostavno ne može biti prihvaćena i podržana od strane drugih zemalja u regiji. Sirija je također bila izgledni kandidat kao „povijesni lokus arapskog kalifata“ odnosno glavna arapska zemlja s obzirom da je panarapski pokret nastao upravo u Damasku. I ona se za poziciju u regiji borila sa Egiptom i Irakom, međutim njezine nade da postane glavna pokopane su raspadom SSSR-a koji je bio njezin glavni pokrovitelj.²³ Mogućnost je imala i Saudijska Arabija koju je SAD pozicionirao kao glavnu vezu između Bliskog Istoka i SAD-a na temelju njene ekonomske moći, međutim napadi Al Kaide na SAD 2001. godine pokazali su Arabiju kao problematičnog partnera. Zbog svog konzervativnog monarhijskog režima bila je u sukobu s revolucionarnim republikanskim režimima Iraka i Sirije pa je i ona, kao i druge, ostala bez uloge vodećeg regionalnog faktora.

²² Kasapović, 2016, str.18.

²³Isto.

6. Arapsko proljeće

Arapsko proljeće, Arapski ustanci ili Arapsko buđenje simboličan su naziv za val prodemokratskih ustanaka i prosvjeda koji su zahvatili bliskoistočnu regiju krajem 2010. godine i početkom 2011. godine kako bi srušili autokratske režime na vlasti u zemljama navedene regije. Pokretački elementi u gotovo svim državama bili su jednaki: opća korupcija, veliki jaz između bogatih i siromašnih, gušenje ljudskih prava i sloboda te djelovanje represivnog aparata režima nad svim neistomišljenicima i političkim oponentima. Revolucionarni prosvjedi započeli su u Tunisu te su se prelili na gotovo sve zemlje arapskog svijeta. S obzirom da će početak Arapskog proljeća u Tunisu te posljedična događanja u Libiji i Siriji biti detaljno analizirana u sljedećem dijelu rada, u ovom ću se poglavlju fokusirati na ostale zemlje kako bi dobila uvid u širi povijesni kontekst ovog fenomena.

Nakon prosvjeda u Tunisu koji su poslužili kao model za sve ostale zemlje, isti su izbili u Egiptu. Najistaknutiji faktori koji su izazvali prosvjede s ciljem rušenja predsjedničkog režima Husnija Mubareka nedvojbeno su bili loša ekonomska situacija koja se najviše odrazila na visinu plaća te cijene hrane te politički monopol predsjedničke stranke. Prosvjedi su započeli 25. siječnja 2011. godine okupljanjem ljudi na glavnom gradskom trgu Tahiri na kojem se u popodnevnim satima istoga dana skupilo više od 90 000 ljudi na koje su policijske snage bacale suzavac.²⁴ U narednim danima, prosvjednici su se počeli fizički sukobljavati s policijskim snagama što je dovelo do povlačenja policije i dolaska vojske koja je odbila povoditi nasilje nad prosvjednicima. Iako povjesničari ne mogu sa sigurnošću ustvrditi razlog zbog kojeg se vojska suprotstavila režimu, s obzirom da su najviše rangirani generali bili Mubarekovi ljudi, pretpostavlja se da razlog leži u korupciji koja je zahvatila veliki dio egipatskog društva, a od koje su profitirali samo predsjednička obitelj i najbliži prijatelji i suradnici. Vojska je u tom smislu zadržala funkciju obrane države i naroda.²⁵ 11. veljače 2011. godine, nakon 18 dana demonstracija koje su rezultirale smrću 846 ljudi te preko 6000 ranjenih, Hosni Mubarek povukao se sa pozicije predsjednika države. Vojska je preuzela vlast u zemlji uz obećanje da će osigurati miran prijenos vlasti unutar demokratskog sustava čime je postala najvažniji

²⁴ Puspitasari, S. (2017). *Arab Spring: A Case Study of Egyption Revolution 2011*. *Andalus Journal of International Studies*. Dostupno na: [Microsoft Word - AJIS vol 6 no 2 FIXes edit \(researchgate.net\)](#)

²⁵ Haas, m.L., Lesch, D.W. (2013). *The Arab Spring: Change and Resistance in the Middle East*. Westview Press. str.42.

element na političkoj pozornici Egipta.²⁶ Stvorila je Vrhovno vijeće oružanih snaga (Supreme Council of the Armed Forces) koje je preuzelo izvršnu i zakonodavnu vlast u zemlji. Naredno je razdoblje obilježeno je stvaranjem novih političkih stranaka odnosno revitalizacijom starih koje su bile zabranjene. Izbori za Donji i Gornji parlament održani su krajem 2011. i početkom 2012. godine te je na istima stranka Muslimanskog bratstva osvojila 45% mjesta u Donjem, te 58% u Gornjem parlamentu. Predsjednički izbori održani su 23. i 24. svibnja 2012. godine na kojima je pobijedio Muhamed Mursi pa je tako Egipat dobio svog prvog izabranog predsjednika u svojoj pet tisućljetnoj povijesti.²⁷ Započele su političke reforme u okviru amandmana na ustav, uhićenja i suđenja ministrima starog režima te utvrđivanja ovlasti predsjednika i Narodne skupštine. Revolucionarni prosvjedi na taj su način osigurali pomak ka demokratskoj tranziciji i konsolidaciji političkih i svih drugih prava, međutim put ka implementaciji istih obilježen je novim prosvjedima i sukobima odnosno rušenjem predsjednika Mursija i stranke Muslimanskog bratstva.

Slično kao i u Egiptu, i u Alžiru je katalizator prosvjeda bio porast cijena hrane. Prosvjedi su započeli u siječnju 2011. godine pod parolom „prosvjedi za naftu i šećer“ te nisu bili predvođeni spontanom okupljanjem mase kao u Tunisu i Egiptu, već su ih organizirali opozicijske političke stranke te organizacije civilnih društava.²⁸ Međutim, prosvjedi su već u ožujku iste godine utihnuli. Režim je ispunio neke od zahtjeva prosvjednika kao što su ukidanje izvanrednog stanja te uvođenje reformi političkog sustava, no značajnijih promjena nije bilo s obzirom da je Alžir uživao demokratičnije političko ozračje nego ostale zemlje arapskog svijeta.

U Jemenu se stanovništvo pobunilo protiv kleptokracije i režima Saleha koji je na vlasti bio od ujedinjenja Sjevernog i Južnog Jemena 1990. godine. Unatoč činjenici što su se parlamentarni izbori održani tri puta i što je svaki put pobijedio Saleh, oporba nije bila uvjerena što su isti bili demokratski i poštenu. Potaknuti događajima u Tunisu i Egiptu, stanovnici Jemena odlučili su se na prosvjed protiv režima na koji je ini odgovorio silom, ubivši 100injak ljudi u prvim danima prosvjeda.²⁹ Nakon što je u rujnu Saleh potpisao inicijativu kojom je predao vlast, novi

²⁶ Martini, J. i Taylor, J. (2011). *Vojno nadziranje demokracije u Egiptu: Nastojanje vojske da kreira egipatsku budućnost. Politička misao*, 48 (4), 61-70. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/77801>, str.64.

²⁷ Haas, m.L., Lesch, D.W. (2013). *The Arab Spring: Change and Resistance in the Middle East*. Westview Press. str. 44.

²⁸ Zgurić, B.(2019). *Komparativna analiza transformacija političkih sustava Tunisa, Egipta i Alžira*. Doktorski rad. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str.269.

²⁹ Blagojević, J. (2016). *Jemen pet godina od početka arapskog proljeća: država ili teritorij siromaštva i konflikta? Političke analize*, 7 (28), 18-22. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/172025>

predsjednik Hadi preuzeo je zadatak izgradnje pravne demokratske države. Njega su s vlasti zbacili Huti koji su državu uveli u razdoblje političke nestabilnosti odnosno građanskog rata.³⁰

Potaknuti prosvjedima u drugim arapskim zemljama, stanovnici Maroka, a posebice njegova mladež, započeli su mobilizaciju masa preko društvenih mreža. Na taj su način iz pasivne mladeži postali aktivni politički element demonstracija koji je zahtijevao slobodu, jednakost, socijalnu pravdu te uspostavu demokracije.³¹ Demonstracije su započele 20. veljače 2011. godine u čak 53 marokanska grada u kojima se okupilo između 150 i 200 000 ljudi. Pristaše režima optužili su prosvjednike za separatizam, anarhizam, elitizam i ateizam te na iste poslali policiju koja je provodila nasilje nad prosvjednicima. Političke promjene najavljene su tri mjeseca nakon početka prosvjeda te su uključivale smanjenje političke moći samog predsjednika, implementaciju demokratskih institucija, slobodu izražavanja te poštivanje svih ljudskih prava. S obzirom da prosvjednici nisu zahtijevali odlazak kralja Muhameda VI, ini je ostao na čelu svog autoritativnog režima.

U Bahreinu su izbili mirni prodemokratski prosvjedi koje je ugušila vojna intervencija kralja Saudijske Arabije Hamada bin Isa Al-Khalife dok su se manji prosvjedi pojavili u Omanu i Jordanu.

Dok su diljem regije prosvjednici zahtijevali demokraciju, ista je već bila implementirana u Iraku, kao posljedica američke intervencije 2003. godine. U periodu između 2005. i 2010. godine, u Iraku su tri puta provedeni slobodni parlamentarni izbori.³² Unatoč istima, 12. veljače 2011. godine u Iraku su započeli prosvjedi čiji se zahtjevi nisu bitno razlikovali od onih u drugim zemljama: irački stanovnici tražili su rješavanje sigurnosnog pitanja, korupcije, učinkovitije javne službe, rješavanje pitanja nezaposlenosti, ali i odlazak američkih vojnika. Masovni prosvjedi organizirani su 25. veljače diljem zemlje kada su se prosvjednici sukobili s snagama reda što je dovelo do žrtava među prosvjednicima. U ljetnim mjesecima 2011. godine došlo je do smanjenja intenzifikacije prosvjeda koji su se u potpunosti ugasili u prosincu odnosno siječnju sljedeće godine kada su američke jedinice napustile irački teritorij. Naredni

³⁰ Petrović, V. (2017). *Jemen nakon Arapskog proljeća: građanski rat i njegovi akteri*. Mali Levijatan, 4 (1), 121-134. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/187014> str.128

³¹ Brouwer, I., Bartels, E. (2014). *Arab Spring in Morocco: social media and the 20 February Movement*. Africa Fokus- Vol. 27., nr.2. str.10.

³² Picula, B. (2016). *Iračka zima između demokracije i građanskog rata*. Političke analize, 7 (28), 7-11. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/172023> , str.8.

je period obilježen novom konfiguracijom političko-sigurnosnih prilika koji će rezultirati jačanje protuvladinih skupina, valom terorističkih napada te ekspanzijom Islamske države.³³

³³ Picula, 2017., str.9.

7. Tunis

Tunis je država u sjevernoj Africi koja graniči s Libijom na jugoistoku i s Alžirom na zapadu, dok na sjeveru izlazi na Sredozemno more. Prema popisu iz 2014. godine Tunis ima nešto manje od 11 miliona ljudi od kojih su većina Arapi (oko 96,2%), Berberi (1,4%) i drugi. Većina stanovnika su muslimanski suniti.³⁴ Tunis je stekao neovisnost od Francuske 20. ožujka 1956. godine, a nekoliko godina kasnije uveden je jednostranački sustav koji je bio na snazi do revolucionarnih prosvjeda u okviru Arapskog proljeća.

7.1. Predrevolucionarni Tunis

1987. godine Ben Ali imenovan je premijerom Tunisa ostavši ujedno i na poziciji ministra unutarnjih poslova. Obnašao je i dužnost glavnog tajnika Ustavne socijalističke stranke čime je kontrolirao vladu, stranku i sigurnosni aparat države. U noći sa 6. na 7. studenog, zajedno sa svojim ministrima, izveo je državni udar svrgnuvši s vlasti predsjednika Burgiba koji je na vlasti bio od uspostave neovisne države. S obzirom da je državni udar prošao mirno, opisuje ga se kao "promjena".³⁵ Po dolasku na vlast, Ben Ali je najavio promjenu političkog života koja će se temeljiti na višestranačju i pluralističkom društvu pa je tako u studenom iste godine donio amandmane na kazneni zakon koji su ograničavali policijski pritvor i uhićenja, formirao je posebno Ustavno vijeće koje je nadgledalo provedbu Ustava, ukinuo je Državni sigurnosni sud, a zajedno s njim i izvanredne tribunale koji su se bavili političkim zločinima. Promijenio je naziv stranke iz Ustavne socijalističke stranke u Demokratski ustavni zbor (Rassemblement Constitutionnel Democratique- RCD) kako bi i njeno ime ukazivalo na demokratsku tranziciju.³⁶ U prosincu je 405 islamista dobilo pomilovanje te je ukupno pomilovano oko dvije tisuće političkih zatvorenika. U narednim mjesecima nastavile su se reforme od kojih je najvažnija bila ona o osnivanju političkih stranaka čime je bivši jednostranački sustav prestao postojati. Na ekonomskom je planu novi predsjednik nastavio sa provedbom „Razvojnog plana“ započetog 1986. godine u dogovoru s MMF-om i Svjetskom bankom koji se odnosio na strukturalne promjene poput smanjenja državnog financiranja kako bi veću ulogu u

³⁴Enciklopedija.hr: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=62694>

³⁵ Zgurić, B.(2019). *Komparativna analiza transformacija političkih sustava Tunisa, Egipta i Alžira*. Doktorski rad. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, str.76.

³⁶ Isto, str.77.

gospodarstvu preuzeo privatni sektor, privlačenja stranih kompanija te ulaganja u agrikulturu i turizam. No nakon tuniskog podržavanja Iraka u sukobu s Amerikom 1990. godine, Tunis je počeo bilježiti pad BDP-a te ogroman pad stranih ulaganja što se direktno odrazilo na tunisko gospodarstvo i nezaposlenost.³⁷

U rujnu 1988. godine sastali su se predstavnici novoosnovanih političkih stranaka i sindikata kako bi dogovorili politički put Tunisa ka demokratizaciji i političkoj stabilnosti. Produkt tog sastanka bio je Nacionalni pakt, potpisan u studenom iste godine, prema kojemu je Tunis trebao postati demokratska država koja se temelji na pluralizmu i slobodi te koja štiti prava manjima i sva ljudska prava.³⁸ Paktom je istaknut islamski i arapski identitet Tunizana čime se odbacio sekularizam bivše države, ali i pokušalo utjecati na kohabitaciju islama i moderne tuniske države. Vojska je ostala politički neutralna te podređena civilnoj upravi. Novi Ustav nazvan je Ustavom promjene iako u stvarnosti nije bilo riječ o novom Ustavu, već o amandmanima na postojeći.³⁹

Na izborima za Narodnu skupštinu 1989. godine RCD je osvojio svih 141 mandat čime su sve ostale stranke isključene iz predsjedničkih izbora s obzirom da nisu imale potporu parlamentarnih stranaka. Ben Ali pobijedio je s 99,2% glasova čime demokratske promjene koje je najavljivao nisu bile vidljive pa je, promijenivši izborna pravila, omogućio opoziciji 20 mandata u skupštini. Na sljedećim su izborima islamisti osvojili od 13 do 25% glasova iako su smatrali da su osvojili i više i da su izbori krivotvoreni.⁴⁰ Tada je započeo sukob režima i islamskih skupine koje je napao represivni sustav predsjednika. Proizvoljnim uhićenjima, mučenjima, osudama na doživotni zatvor i izricanjima smrtne presude, novi „demokratski“ režim Ben Alija okrenuo se metodama svog prethodnika. Započeli su i sukobi s vojskom. Do 1991. godine uhićeno je oko 300 časnika pod izlikom da pripremaju državni udar, a sve jedinice koje su bile sumnjive predsjedniku, slane su na granicu s Alžirom čime je funkcija vojske poprimila isključivo onu zaštite granica.⁴¹ Ulaganje u vojsku i vojnu tehnologiju svelo se na minimum, ali su se zato povećala ulaganja u službe represivnog aparata kojima je pripadalo oko 50 000 ljudi i 30 000 doušnika.

³⁷ Murphy, C.M. (1999). *Economic and Political Change in Tunisia: From Bourguiba to Ben Ali*. New York: St.Martin Press. Str.107.-116.

³⁸Zgurić, 2019., str. 77

³⁹ Isto, 78.

⁴⁰Isto, 80.

⁴¹Isto, 82.

Navedena je postupanja predsjednik države opravdavao zakonom donesenim 24. siječnja 1969. godine kojim su se regulirali prosvjedi, parade, javna okupljanja i sva druga. Istim je zakonom snagama reda dopuštena oružana sila pod uvjetom da niti na jedan drugi način ne mogu braniti mjesto okupljanja, zgrade koje sami štite ili osobe koje moraju štiti. Zakonom je dozvoljeno da ukoliko se prosvjednici odbiju razići, nakon upozorenja, službenici reda mogu protiv njih koristiti vodene pištolje, suzavac, pucati u zrak, pucati iznad glava prosvjednika i pucati ispred njihovih nogu. Ukoliko prosvjednici primijene silu, i službenici smiju uzvratiti istom mjerom.⁴²

1995. godine Ben Ali potpisao je Sporazum o pridruživanju s Europskom Unijom čime si je osigurao ogromnu financijsku i tehničku pomoć što mu je i bio dugoročni cilj. Na taj je način EU Tunisu postala najvažniji vanjskopolitički partner koji je kao takav zahtijevao demokratske promjene koje su se javile u obliku amandmana. Jamčila su se ljudska prava, uspostavljen je drugi dom parlamenta, povećala su se prava žena, pa je Tunis u Europi postao „afrički gospodarski zmaj u poletu“.⁴³ Donesen je i dekret kojim su svi državni natječaji morali proći kroz Ured predsjednika čime je pokrenut val korupcije, a nove strukturalne reforme koje su imale u vidu privatizaciju, a koje je podupirala Svjetska banka, koristile su isključivo predsjedniku i njegovoj eliti. Prema nekim izvještajima, na taj je način pronevjerenjeno oko 11 milijardi američkih dolara.⁴⁴

Paralelno sa prividnim demokratskim reformama, Ben Ali je tokom svoje dvadesetogodišnje vladavine donosio zakone koji su limitirali političku participaciju, umanjivali efikasnost sudstva, gušili civilno društvo te štitali predsjednika od bilokakvog pravnog terećenja zbog zločinima koje je činio. Prema navedenim zakonima, kažnjavalo se stanovništvo ako je isto izražavalo kritički stav prema vladi, ali i kritički se odnosilo prema bilo kojem elementu koji je bio percipiran kao neprimjeren za javnu debatu. Kažnjavalo se i ako je uvrijeđen neki državni službenik, ako se štetilo državnim interesima i javnom moralu ili ako se poticalo druge da krše zakon.⁴⁵ Koruptivna politička elita koja je gušila prava vlastitih građana izazvala je duboko nezadovoljstvo naroda čime se pojavio jedan od ključnih faktora uspješne revolucije prema DeFronzovoj teoriji, onaj o postojanju masovne frustracije stanovništva koja vodi ka pobunama i prosvjedima, ali i onaj o postojanju elemenata koji okupljaju većinu, s obzirom da će rušenje navedenog političkog i društvenog ozračja ujediniti narod protiv samog režima.

⁴² Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/news/2011/01/29/tunisia-hold-police-accountable-shootings>

⁴³ Zgurić, 2019., str. 88.

⁴⁴ Isto, str. 89.

⁴⁵ Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/report/2011/12/16/tunisi-as-repressive-laws/reform-agenda> (preuzeto 20. svibnja 2021.)

Navedena politička i ekonomska situacija u državi najviše je štetila mladima koji su se okrenuli ka političkom djelovanju. 2008. godine započeli su nemiri u rudarskoj regiji Gafsa koji su brutalno ugušeni, a nastavili su se 2010. godine u regiji Ben Gardane na jugu čime je tuniska mladež postala jedina društvena elita koja se suprotstavila onima na vlasti te potvrdila postojanje trećeg ključnog faktora koji vodi ka uspješnoj revoluciji, onog o djelovanju jedne društvene elite protiv one na vlasti.

7.2. Revolucionarni Tunis

17. prosinca 2010. godine samozapaljenjem Muhameda Buazizija, mladog prodavača voća i povrća, u gradu Sidi Buzidi ispred zgrade lokalne vlasti, započela je „Revolucija jasmina“ koja je ime dobila prema tuniskom nacionalnom simbolu. Mladić, koji se suprotstavio društvenim i političkim uvjetima u kojima je živio, prevezen je u bolnicu u kojoj je umro 4. siječnja 2011. godine od posljedica opekline četvrtog stupnja.

Njegov čin istog je dana potaknuo okupljanja, dok su se idućih dana započeli organizirati prosvjedi i štrajkovi na koje je policija odgovarala suzavcem i pendrecima odnosno sustavnim zatvaranjem i izolacijom grada i cesta kako bi se blokiralo širenje prosvjeda i informacija.⁴⁶ S obzirom da lokalne televizije i novine nisu prenosile informacije o prosvjedima, iste su se proširile društvenim mrežama, posebice Youtube-om, Facebook-om i Twitter-om, a krucijalnu ulogu u globalizaciji samih događaja imala je televizijska kuća Al Jazeera koja je prenosila snimke Tunižana. Socijalna previranja tuniskog stanovništva koja su zahvatila cijelu državu te koja su poprimila nasilnu konotaciju, a čiji je cilj bila potpuna modifikacija političkih, gospodarskih i socijalnih normi odgovaraju definicijama triju teorija navedenih u prvom dijelu rada, čime se ista potvrdno definiraju revolucijom.

⁴⁶ Zgurić, 2019, str. 92.

7.2.1. Tijek ustanka

Organizaciju prosvjeda u južnom dijelu zemlje preuzeli su glavni radnički sindikat -UGTT, Odvjetnička komora, udruge za ljudska i ženska prava, studentske udruge i nastavnički sindikati. Prosvjednici su mirno djelovali se do 12. siječnja 2011. godine kada je policija ubila profesora Hatema Baltahira. Iako to nije bio prvi slučaj policijskog nasilja nad mirnim prosvjednicima, bio je to okidač za mobilizaciju stanovništva koje je započelo napadati državne zgrade. Represivne i policijske snage izgubile su kontrolu te morali napustiti grad na što je režim odgovorio slanjem vojske koja je odbila provoditi nasilje nad stanovništvom.

10. i 13. siječnja predsjednik Ben Ali obratio se u naciji. U prvom je govoru za prosvjede optužio vanjske faktore poput Al-Qaide te je svojim sugrađanima obećao 300 000 novih radnih mjesta. U drugom je govoru priznao svoje greške, raspustio vladu, osudio nasilje nad prosvjednicima, obećao niže cijene benzina i hrane, novu političku reformu te kako se na sljedećim predsjedničkim izborima neće kandidirati za predsjednika S obzirom da su se masovni prosvjedi nastavili, Ben Ali je zajedno sa svojom suprugom, 14. siječnja 2011. napustio Tunis vjerojatno u strahu od državnog udara.⁴⁷ Rušenje autoritativnog režima odnosno administrativne moći koju je imao osigurao je uspjeh revolucije te potvrdio postojanje četvrtog ključnog faktora DeFronzove teorije, onog o postojanju političke paralize državnog sustava.

Vojska je preuzela kontrolu nad predsjedničkom palačom i nad Predsjedničkom gardom te je nastavila održavati mir u zemlji. Uhitila je nekoliko dužnosnika režim te ih je predala civilnom sudu pa je tako, prema riječima zapovjednika vojnog stožera, generala Rašida Amara, dobila ulogu „zaštitnika revolucije“.⁴⁸ De facto je preuzela vlast u zemlji.

Dok je na revolucionarna zbivanja u Tunisu međunarodna zajednica gledala s odobravanjem, s obzirom da je još od 90ih godina zastupala demokratizaciju tuniskog političkog i društvenog sustava, regionalne se zemlje također nisu uplitala. Ne zbog podrške tuniskom narodu, već zbog straha od pojave istih političkih događanja u vlastitim zemljama. Ovakva je reakcija svjetske zajednice potvrdila postojanje petog ključnog faktora, onog o permisivnosti svjetskog konteksta koji je pozitivno utjecao na uspješnost tuniske revolucije.

⁴⁷ Zgurić, 2019., str. 95.

⁴⁸ Isto, str. 96.

7.2.2. Privremene vlade

Ubrzo je uspostavljena je prva tranzicijska vlada na čelu koje je bio Muhamed Ganuši, pripadnik RCD-a. Privremena je vlada objavila Bijelu knjigu, dokument s detaljnim reformama Ministarstva unutarnjih poslova, policije i cjelokupnog sigurnosnog aparata. 15. veljače 2011. godine 28 organizacije opozicije i udruga civilnog društva stvorile su Nacionalno vijeće za zaštitu revolucije koje je od privremenog predsjednika države zahtijevalo moć odnosno vlast u donošenju novih te ukidanju starih zakona, kontrolu nad izvršnom vlasti te reforme na području sudstva i medija.⁴⁹ Privremeni je predsjednik taj zahtjev odobrio iako su mu se protivile lijeve stranke koje su smatrale kako Vijeće ne može imati takve ovlasti s obzirom da njegov legitimitet nije proizašao iz izbora.

U dogovoru s privremenim predsjednikom dogovoreni su izbori na ljeto prije kojih je oformljena Visoka neovisna komisija za izbore koja je kako takva bila presedan u arapskom svijetu. Ona je trebala utvrditi podobnost birača i kandidata odnosno garantirati pošten izborni proces. Zbog pomicanja izbora s ljeta na listopad, mnoge su stranke protestirale kako se tako odgađa rješavanje postojećih problema. Pomicanje izbora potencijalno je moglo pružiti priliku pristašama bivšeg režima u konsolidaciji vlasti, ali i činjenica da u privremenoj vladi sjede pripadnici RCD-a, što je prosvjednicima bilo neprihvatljivo, doveli su do novih prosvjeda u svibnju 2011. Kako bi udovoljio prosvjednicima, novi je premijer smijenio dvanaest ministara, no prosvjednici su i dalje inzistirali na činjenici da ode i on san. Jednoglasno su tražili njegovu ostavku.

S obzirom da su se prosvjedi nastavili, na njih je poslana policija čiji je zadatak bio rastjerati prosvjednike i šatore koje su oni postavili. Kako bi obavila zadani posao, policija se služila uslugama lokalnih bandi koji su se fizički obračunavali s prosvjednicima dok su ruke policije „ostale čiste“.⁵⁰ Prosvjednici su uspješno otjerani, a Trg Kasba na kojemu se u najviše okupljali, ograđen je žicom kako ne bi došlo do novih prosvjeda. Ovakav je pokušaj vlade pokazao istu kao nepouzdanu i neiskusnu te je primorao novog privremenog premijera na ostavku.⁵¹ Na premijersku poziciju došao je još bivši pripadnik režima, Bedži Kaid Eesbsi. Njegovim dolaskom, prosvjednici su se okupljali u manjem broju te više nisu bili tako uspješni u realizaciji svojih zahtjeva.

⁴⁹ Zgurić, 2019., str. 104.

⁵⁰ Isto, str. 97.

⁵¹ Isto.

Nova je vlada u očima prosvjednika bila krivac za skoro pa uništeno tunisko gospodarstvo koje je bilježilo velike padove. Pao je broj turista, izgubljen je veliki postotak stranih ulaganja, došlo je do rekordne inflacijske novca i rekordnog poskupljenja hrane. No nova je vlada počela djelovati. Osudila je bivšeg predsjednika i njegovu ženu na 35 godina zatvora te im izrekla kaznu od 65 miliona dolara za krađu. Osnovala je komisija koja se bavila istraživanjem korupcije u vrijeme starog režima. Istor je prijavljeno oko 10 000 slučajeva. Ukinula je RCD kojoj je još od veljače 2011. godine bilo zabranjeno održavati sastanke, zatvoreni su joj uredi, zaplijenjena imovina, a svim je pripadnicima zabranjeno obnašanje visokih državnih dužnosti narednih 10 godina. Unatoč činjenici što je stranka bila ukinuta, struktura stranke koja se razvila u proteklih 23 godina zadržala je vlast nad lokalnom i državnom administracijom što ne čudi jer je stranka brojala oko 2,2 miliona članova.⁵²

Pod pritiskom javnosti, u 2011. godini došlo je do treće promjene vlasti zbog htijenja novog premijera za uzimanjem svih predsjedničkih ovlasti prije izbora za Ustavotvornu skupštinu, ali i zbog pitanja legalizacije političke stranke Ennahde. Funkciju trećeg privremenog premijera preuzeo je Fuad Mebaza, predsjednik donjeg doma Narodne skupštine.

7.2.3. Tranzicijsko razdoblje

Nakon pada režima, politički život Tunisa obilježen je osnivanjem brojnih stranaka i sindikata. Iako se izvori o samom broju stranaka razlikuju, govorimo o otprilike stotinjak političkih stranaka čije se ideološko usmjerenje kretalo od marksista i desnih nacionalista do islamista, salafista i panarabista te o stotinama sindikata.⁵³ Najutjecajnija stranka, koja se nakon pada režima vratila iz egzila, bila je Ennahda koja se predstavljala kao umjereni islamski pokret koji teži ka demokraciji i poštivanju ljudskih prava.⁵⁴ S jedne strane, tisuće ljudi su s oduševljenjem dočekali njezin povratak, dok su drugi protestirali uz natpise: „Ne islamizmu, ne teokraciji, ne šerijatu i ne gluposti!“⁵⁵ Druga snažna politička opcija bili su salafisti, vjerski konzervativci čije je ideološko usmjerenje još desnije od onog Ennahde. Salafisti su smatrali kako tunisko društvo mora biti uređeno po uzoru na ono u doba proroka Muhameda i njegovih prvih sljedbenika. Domaći i strani mediji prikazivali su ih kao potencijalnu državnu, ali i

⁵² Zgurić, 2019., str. 99.

⁵³ Isto, str. 101.

⁵⁴ Karakoc, J. (2015). *Authoritarianism in the Middle East: Before and after the Arab Uprising*. New York: Palgrave Macmillan, str.177.

⁵⁵ Zgurić, 2019., str. 101.

međunarodnu terorističku prijetnju. Na tuniskoj političkoj sceni pojavile su se i druge manje stranke poput Liberalne partije (Liberation party) koja je težima ka uspostavi kalifata, Reformni front, Etakatol, Narodna peticija i mnoge druge.

Tranzicijsko razdoblje obilježeno je buđenjem dubokih podjela tuniskog društva te je otvorilo pitanje izgradnje novog društva i države nakon pada režima posebice po pitanju vjere i njene uloge u političkom životu. S jedne je strane Ennahda zastupala uvođenje islama u politiku i društvo, ali dok se njegova implementacija ne kosi s demokratskim vrijednostima i pluralizmom. Protivila se uvođenju šerijata i stvaranju islamske države. Ennahda se pozivala na britanski model o vjeri i državi prema kojemu država ima neutralan stav prema religiji, ali je ista vidljiva na svim razinama.⁵⁶ S druge su se strane salafisti zalagali pretvaranje Tunisa u islamsku državu, protivili su se suvremenim političkim strankama i sličnim organizacijama, pa se čak i opirali revoluciji smatrajući kako će ona dovesti do kaosa u arapskome svijetu kojeg priželjkuje Zapad.⁵⁷

7.3. Postrevolucionarni Tunis

Na prvim demokratskim izborima u Tunisu očekivano je pobijedila Ennahda osvojivši 37% glasova. Svoju je kampanju okrenula ka određenoj implementaciji religijskog života u onaj politički, ka činjenici da neće inzistirati na nošenju nikaba, na zabrani konzumacije alkohola, nošenja bikinija, ali i uplitanju u rad banaka i drugih institucija čime bi direktno štetili tuniskom gospodarstvu. No unatoč tim smjernicama svoje kampanje, vrlo je vjerojatno da su pobijedili jer su bili jedina stranka koja nije imala nikakve veze sa starim političkim režimom Ben Alija, ali i zbog fragmentiranosti drugih političkih stranaka. Ostatak glasova bio je raspoređen između Kongresa za republiku, Narodne peticije, Etakatola i drugih stranaka. Pobjednička je stranka vladu formirala s dvije sekularne stranke, Kongresom za republiku i Etakatolom pa je tako nastala koalicija pod imenom Trojka. Moncef Marzuki proglašen je predsjednikom države, Hamadi Džebali, glavni tajnik Ennahde, proglašen je premijerom, a predsjednik Etakatola predsjednikom Ustavotvorne skupštine. Ovakvom je podjelom izvršna vlasti prvi put došla u ruke opozicije starom režimu. 24% mandata za ustavotvornu skupštinu osvojile su žene te je

⁵⁶ Zgurić, 2019., str. 103.

⁵⁷ Isto, str. 108.

tako ovo zakonodavno tijelo postalo ono s najviše žena na svijetu čime je Tunis zauzeo vrlo progresivan stav prema pravima ženama. Također je postao i prva arapska država koja je potpisala Konvenciju o eliminaciji svih formi diskriminacije prema ženama koja se odnosi na rodnu diskriminaciju u svim sferama, uključujući medicinsku skrb i obrazovanje te definira nacionalni plan provedbe ukidanja svih formi koje diskriminiraju žene.⁵⁸ Ovakvi su koraci posebice bitni u vrijeme kada u Tunisu postoje političke grupacije koje se protive ovakvim pravima žena.

Nova vlast se suočila s mnogim problemima. Jedan od njih bio je oblik sustava vlasti. Ennahda se zalagala za parlamentarni sustav, onaj sličan britanskome, dok su se sekularisti zalagali za predsjednički, odnosno onaj sličan francuskome s obzirom da su smatrali kako bi predsjednik vlade u parlamentarnome obliku imao prevelike ovlasti što bi potencijalno moglo dovesti do nove autokracije.⁵⁹ Drugi problem koji je izazivao strah kod tuniskom stanovništva bila je činjenica što su Ennahda i njezini saveznici upravljali s 30 od 41 ministarstva odnosno s onim najvažnijim poput Ministarstva unutarnjih i vanjskih poslova, Ministarstvom pravosuđa čime su de facto u svojim rukama držali kompletnu zakonodavnu i izvršnu vlast. Treći problem je bila visoka nezaposlenost, posebice među mladima koja je ujedno bila i jedan od okidača same revolucije. Problem novoj koaliciji bile su i spore reforme pravnog, medijskog i sigurnosnog sustava. Četvrti veliki problem predstavljala je reforma Ministarstva unutarnjih poslova, posebice policijskih snaga kojima je nedostajalo valjane obuke. Policijske su snage nastavile djelovati prema modusu operandi staroga režima odnosno primjenjivanjem mučenja prilikom uhićenja i ispitivanja. S obzirom da vlast nije imala valjan odgovor na takvo ponašanje policije, stanovništvo se počelo samostalno formirati u oružane milicije kako bi se zaštitili.⁶⁰ Nazivali su se PRC-ima (Protection of the Revolution Comitties) te su se nakon Esebsijevog preuzimanja vlasti registrirali u Ministarstvu unutarnjih poslova pa je tako do sredine 2014. godine postojalo oko petnaestak registriranih PRC-ova. S vremenom su postali snažna politička kontroverza te su ih čak opisivali i kao oružano krilo Ennahde.⁶¹

Ipak, najveći problem bilo je suočavanje s salafističkim džihadizmom. Eskalacija nasilja u tuniskom društvu pokazala je kako se vlast jednostavno s tim nije znala nositi. Ubojstvom političara Šokrija Belaida te Muhameda Brahmija, opozicijskih političara, bombardiranjem

⁵⁸ Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/news/2011/09/22/tunisia-board-womens-rights>

⁵⁹ Zgurić, 2019., str. 110.

⁶⁰ Isto, str. 118.

⁶¹ Fraihat I. (2016). *Unfinished Revolutions: Yemen, Libya and Tunisia after the Arab Spring*. Yale: University Press, str.60.

gradova Monstir i Sousse te napad na muzej Bardo koji su doveli do smrti turista, u Tunisu su ponovno započeli masovni prosvjedi koje je podržavao i UGTT.

Kako bi se vladajući održali na vlasti, postignut je kompromis između UGTT-a, Lige za ljudska prava, Sindikata tuniskih odvjetnika i Sindikata industrije i trgovine između kojih je formiran Kvartet za nacionalni dijalog, popularnog naziva Kvartet. Isti je trebao biti prenosnica između vladajućih i opozicije. Predloženo je stvaranje tehnokratske vlade kojoj je ujedno Ennahda i predala vlast, iako ne samovoljno, već pod pritiskom MMF-a, SAD-a, zemalja Zaljeva, Svjetske banke i drugih svjetskih aktera čime je ovo predavanje vlasti postalo prvo predavanje vlasti u arapskome svijetu koje je prošlo mirno. Kvartetu je ujedno i dodijeljena Nobelova nagrada za očuvanje demokracije u zemlji koja se našla na rubu građanskoga rata.⁶²

2014. godine donesen je novi ustav koji je tunisku državu prema članku 1. definirao kao civilnu državu koja se temelji na građanstvu, volji naroda i supremaciji. Ustavom je islam definiran kao službena religija države, ali je prvim člankom onemogućeno ozakonjenje šerijata. Novi je Ustav štitio slobodu vjere, savjesti i vjerske obrede, definirao je ulogu vojsku, unaprijedio sudstvo. Iste su godine u listopadu održani i parlamentarni izbori koje je nadgledala Izborna komisija. Na istima je sudjelovalo više od 100 stranaka te je pobjedu odnijela stranka Nida Tunis s osvojenih 86 od 217 mandata. Pobjednička je stranka koaliciju formirana s Ennahdom te su tako ovi tuniski izbori predstavljali drugu mirnu demokratsku tranziciju ka konsolidaciji demokracije u zemlji. U prosincu iste godine održani su i predsjednički izbori, kao prvi slobodni demokratski predsjednički izbori na kojima je pobijedio Bedži kaid Esebsi.

Postrevolucionarni Tunis tako je postao arapska država koja obećava uspostavu demokracije odnosno prva arapska država u kojoj su opozicijske strane postigle konstruktivni dogovor, težile ka ratifikaciji novog Ustava, mirnim izborima te kažnjavanju zločina počinjenim tijekom autokratske vladavine Ben Alija.⁶³

Danas se Tunis suočava s možda najvećom političkom krizom nakon uvođenja demokracije. Tuniski predsjednik Kais Said suspendirao je premijera države koji je obnašao i dužnost ministra unutarnjih poslova te je suspendirao i sam parlament. Preuzeo je izvršnu vlast na trideset dana dok se demonstracije diljem zemlje, uzrokovane pandemijskom situacijom, ne

⁶² Zgurić, 2019, str.120.

⁶³ Culbertson, S. (2016). *The Fires of Spring: A post-Arab Spring Journey through the Turbulent New Middle East: Tunisia, Turkey, Iraq, Jordan, Qatar, Egypt*. New York: St. Martin Press, str.9.

smire. Predsjednik jedne od najvećih političkih stranaka u zemlji Ennahde, Ganuši, ovaj je potez nazvao udarom protiv revolucije i Ustava. Ovakva politička situacija otvorila je pitanje hoće li se implementirana demokratska načela zadržati ili je Tunis ušao u fazu reverzibilnog procesa ka ponovnoj restauraciji autokracije.⁶⁴

7.4. Kršenja ljudskih prava

Kršenja ljudskih prava zabilježena su od samih početaka prosvjeda. Privremeni ministar unutarnjih poslova, Ahmed Fri'a izjavio je kako u siječnju 2011. godine ubijeno 78 osoba dok je 94 ranjeno tijekom perioda u kojem se pokušalo eliminirati Ben Alija iz ureda. Ukupno je stradalo oko 300 ljudi dok su tisuće ranjene među kojima su i djeca koja su se igrala na ulici. Oko 1600 ljudi je uhićeno od kojih je njima 300 izrečena kazna do sedam godina.

Tijekom ustanka policijska brutalnost posebice je bila orijentirana ka ženama. One su iskusile svaki oblik nasilja, od seksualnog zlostavljanja do mučenja i bespravnog zatvaranja. Na taj je način režim nastojao zastrašiti žene i spriječiti njihovo sudjelovanje u revoluciji. S kršenjima vlastitih prava žene su se susrele i u postrevolucionarnom razdoblju. Izložene su nasilju zbog načina odijevanja, ponašanja, pušenja ili pijenja alkohola. Postoje čak izvještaji prema kojima su studentice bile omalovažavane ili zlostavljane od strane studenata i profesora na fakultetu jer nisu bile pokrivene.⁶⁵ Emancipacija žena i tom je periodu bila kočena od strane muškaraca koji su ih pozivali na „povratak u kuhinju“.⁶⁶

⁶⁴ Zgurić, online komunikacija s autorom, 5.9.2021., Rijeka.

⁶⁵ Karakoc, J. (2015). *Authoritarianism in the Middle East: Before and after the Arab Uprising*. New York: Palgrave Macmillan, str.192.

⁶⁶ Isto.,str.190.

8. Libija

Libija je država u sjevernoj Africi koja graniči s Egiptom i Sudanom na istoku, Čadom i Nigerom na jugu te Alžirom i Tunisom na zapadu. Prema procjeni iz 2002. godine u Libiji živi oko 5 369 000 stanovnika od kojih je 78% Arapa.⁶⁷ U prošlom je stoljeću libijski teritorij promijenio nekoliko državnopravnih vlasti, od Osmanskog carstva i talijanske kolonije nakon Prvog svjetskog rata sve do konzervativne monarhije pod kraljem Idrisom I. uspostavljene 1951. godine odnosno do revolucionarnog režima Muammara Gadaffija konsolidiranog 1969. godine.

8.1. Predrevolucionarna Libija

Prvog rujna 1969. godine skupina mladih časnika prevođena pukovnikom Muammarom al Gadaffijem⁶⁸ izvela je državni udar te svrgnula konzervativnu monarhiju kralja Idrisa I. koji je zajedno sa svojim nasljednikom i ostatkom obitelji napustio zemlju te zatražio azil u Egiptu.⁶⁹ Novi libijski lideri konstituirali su Revolucionarno zapovjedničko vijeće (Revolutionary command concil- RCC) odnosno novi politički sistem, Jamahiryju- državu mase, koji je od svojih samih početaka prekinuo sve odnose sa bivšom državom. U javnost je plasirana nova državna ideologija koja se temeljila na antiameričkoj retorici, arapskom nacionalizmu te nužnosti jedinstva svih arapskih zemalja.

Prva politička agenda implementirana je 16. prosinca 1970. godine te se bazirala na eliminaciji stranih trupa na libijskom teritoriju, supresiji svih političkih stranaka i parlamentarnih institucija te provedbi antikorupcijske reforme. U svojoj je suštini bila prožeta brojnim tradicionalnim, povijesnim, kulturnim i simboličkim referencama na libijsku povijest koji su bili platforma za legitimaciju vlasti novog režima.⁷⁰ Uključivala je povećanje nacionalnih izdataka za zdravstvo i obrazovanje, povećanje minimalne plaće te konfiskaciju zemlje koja je pripadala Talijanima ili protjeranoj obitelji Sanusi, a koja je kasnije dana zemljoradnicima. Svi industrijski projekti te obrti manjih poduzetnika bili su pod zaštitom države koja im je ujedno

⁶⁷ Enciklopedija.hr: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=36359>

⁶⁸ Muammar al-Gadaffi rođen je 7. lipnja 1942. godine u libijskom gradu Sirtu gdje je i odrastao. Studirao je na Harvardu i Oxfordu diplomiravši hinduističke studije i sociologiju

⁶⁹ Mundy, J. (2018). *Libya*. Cambridge: Polity Press. Str.36.

⁷⁰ Vandewalle, D. (2012). *A History od Modern Libya*. New York: Cambridge University Press. Str.85.

i sufinancirala pokretanje istih, stoga je niknulo stotinu manjih poduzeća diljem države, unatoč svojoj neekonomičnosti i neučinkovitosti za državu. Kroz simboličke odluke poput zabrane konzumiranja alkohola, zatvaranja crkvi i noćnih klubova te uvođenja islamskih krivičnih kazni, u novu političku agendu oprezno se implementirao i aspekt islama.⁷¹ Libija je na taj način, gotovo preko noći, od konzervativne arapske tradicionalne države postala radikalna nacionalna militaristička država.⁷²

Donesen je i novi Ustav prema kojem je RCC postalo najviši politički autoritet u zemlji. Kao takvo, RCC je izvršilo smjenu svih monarhijskih birokrata, ministara i njihovih osoblja, osim ministra nafte (Ministry of Oil), koji su bili odanu starom monarhijskom sustavu te pokazivali otpor novome režime. Na pozicije istih postavljeni su članovi RCC-a. Osnovana je i Arapska socijalna unija (Arab Socialist Union- ASU) 12 lipnja 1971. godine po uzoru na onu egipatsku kako bi se mobilizirala apolitična masa, ali ujedno i konsolidirala revolucija.⁷³ Na taj je način revolucionarni režim uveo jednopartijski sistem u kojem su sve civilne grupacije, sindikati, tisak i religijske organizacije ili ugušene ili asimilirane u jedinu političku stranku.⁷⁴ U studenom 1977. godine osnovani su revolucionarni odbori čiji je primarni zadatak bio daljnja mobilizacija mase i njihova indoktrinacija.⁷⁵ Stvoreni su kao nezavisne institucije koje su se ubrzo infiltrirale u policijski sustav i sustav sigurnosti države, stoga ih se može definirati kao svojevrsne zaštitnike revolucije odnosno instrumente kontrole zadužene i za provođenje odrednica iz Gadafijeve Zelene knjige.⁷⁶ Objavom svog novog programa u Zelenoj knjizi u kojoj je ponuđena alternativa i kapitalizmu i marksizmu, Gadafi je transformirao libijsku revoluciju iz političke u onu narodnu.⁷⁷

Po dolasku na vlast režim se obračunao sa svojim političkim oponentima koji su ili nepravomoćno završili u zatvorima ili su nestali ili su ubijeni. Kršenja ljudskih prava provodilo se na svim razinama, od gušenja prava na slobodu i slobodu izražavanja do mnogobrojnih zločina od kojih je jedan od najistaknutijih bilo ubojstvo otprilike 1200 zatvorenika u Abu

⁷¹ Vandewalle, 2012., str 87.

⁷² Isto, str.36.

⁷³ Isto, str. 81.

⁷⁴ Mundy, J. (2018). *Libya*. Cambridge: Polity Press. Str.42.

⁷⁵ Vandewalle, 2012., str.120.

⁷⁶ Zelena knjiga je Gadafijevo djelo u kojem je predstavljena tzv. treća univerzalna teorija, svojevrsna alternativa i kapitalizmu i marksizmu. U suštini naglašava kako je nepovjerenje građana prema političkim strankama i birokratskim institucijama glavna prepreka u sudjelovanju naroda u političkom životu. Knjiga sadrži i smjernice za socijalne i ekonomske direktive i njihove provedbe, odnosno smjernice za sve legalne norme libijskog društva.

⁷⁷ Mundy, 2018. Str.42.

Salimu 1996. godine te bombardiranje Pan Am leta 1988. godine.⁷⁸ Unatoč kontroli Gadafijevog režima na svim razinama, mučenja nisu bila nepoznanica međunarodnoj zajednici s obzirom da su, prema dokumentima pronađenima u Tripoliju nakon pada režima, u mučenjima terorista sudjelovali i američki CIA te britanski MI6.⁷⁹

Kraj sedamdesetih i početak osamdesetih godina na internacionalnom planu donio je pogoršanje odnosa sa Zapadom. Iako je nova politička ideologija od samih početaka bila prožeta snažnim antiameričkim i antizapadnim konotacijama, uglavnom zbog perioda kolonizacijske vlasti Italije, podrške Zapada Izraelu te imperijalističke uloge Zapada u arapskom svijetu, u prvom desetljeću vlasti režim se više bavio socioekonomskim prilikama te konsolidacijom vlasti, nego internacionalnim pitanjima. Nakon optužbe SAD-a o libijskom podržavanju terorizma, o proizvodnji oružja za masovno uništenje, o djelovanju na području subsaharske Afrike te o bojkotiranju mirovnog procesa na Srednjem istoku, uslijedile su političke i ekonomske sankcije i restrikcije prema Libiji. Nakon dospjeća na listu sponzora terorizma, SAD je zabranio prodaju vojne opreme, ukinuo je ekonomsku pomoć te zatvorio ambasadu u Tripoliju u veljači 1980. godine. 5 godina kasnije, nakon ubojstva policajke u Londonu pri antigadafijevom prosvjedu, nakon terorističkih napada u Rimu i Beču iste godine, a posebice nakon terorističkog napada na noćni klub u kojem su se nalazili američki vojnici, američki predsjednik Reagan u travnju 1986. godine bombardirao je Tripoli i Benghazi te je ujedno i aktivirao je akt prema kojemu su zamrznuti svi krediti i zajmovi Libije, zabranjene su sve novčane transakcije američkih građana u Libiju te je zamrznuta sva libijska imovina u SAD-u.⁸⁰ Ekonomskom embargu priključili su se i Ujedinjeni narodi nakon što su libijske vlasti odbile predati osumnjičenike za bombardiranje Pan Am 103 aviona iznad Lockerbija 1988. godine jer su taj čin vidjele kao kršenje državne suverenosti.

U sedmogodišnjem razdoblju multilateralnih sankcija, Libijska je ekonomija porasla za svega 0,8% godišnje, a zabilježen je i veliki pad prihoda koji se procjenjuje na desetke milijardi dolara u potencijalnim prihodima.⁸¹ Osjetan gubitak bio je vidljiv i u turističkom i avijacijskom sektoru, izvozu nafte, provedbi državnih projekata, samoj libijskoj valuti te činjenici da je Libija postala neželjeni investicijski teritorij svih internacionalnih kompanija.

⁷⁸ Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/news/2011/10/20/libya-new-era-needs-focus-rights>

⁷⁹ Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/news/2011/09/09/secret-intelligence-documents-discovered-libya>

⁸⁰ Vandewalle, 2012., str.137.

⁸¹ Mundy, 2018 str.54.

Sankcije UN-a okončane su u travnju 1999. godine, međutim bilo je jasno da će samo potpuno ukidanje američkih restrikcija dovesti do oporavka libijske ekonomije odnosno do ponovne političke, diplomatske i ekonomske integracije Libije u međunarodnu zajednicu. Kako bi se navedeno ostvarilo, Libija je predala osumnjičenike za pad aviona 1988. godine, podržala je američki napad na Afganistan nakon terorističkog napada 11. rujna u New Yorku, prestala je financirati terorističke skupine te je protjerala palestinsku terorističku organizaciju Abu Nidal iz zemlje.⁸² 2003. godine Gadafi je priznao postojanje libijskog nuklearnog programa te je isto godine otvorio vrata svoje države odrekavši se istog zajedno s kemijskim oružjem i svojim balističkim programom.⁸³

Usprkos navedenim promjena u vanjskopolitičkoj doktrini države, Libija je i dalje ostala autoritarna država u kojoj su sudovi, mediji, tisak i svi ostale javne funkcije ostale u službi režima, a osnovna ljudska prava i slobode gušena od strane represivnog sustava. Ovakva će politička, ekonomska i društvena realnost libijskog društva ujediniti narod koji će po uzoru na tunisko stanovništvo, izaći na ulice i tražiti promjene na svim razinama čime je potvrđeno postojanje dvaju ključnih faktora koji stvaraju uvjete za uspješnu revoluciju, onog o masovnoj frustraciji stanovništva koja vodi ka masovnim pobunama te onog o sjedinjujućim elementima koji okupljaju većinu stanovništva.

8.2. Revolucionarna Libija

Zbog destabilizirajućeg vala prosvjeda koji je zahvatio sve susjedne libijske zemlje, Gadafijev režim je nakon siječanjskih događanja u Tunisu i Egiptu, započeo s preventivnim mjerama protiv državnih oponenta i aktivista u okviru uhićenja. Režim je na raspolaganju imao nekoliko represivnih aparata. Od revolucionarnih odbora u vidu ideološkog policijskog aparata, Revolucionarne garde odnosno paramilitarne garde koje je bila polu odvojena od vojske do Narodne garde i formalne vojske koja je brojala oko 75 000 stalnih pripadnika.⁸⁴ Unatoč impozantnom dijapazonu represivnih snaga, veliki postotak regularne vojske stao je na stranu prosvjednika.

⁸² Vandewalle, 2012., str. 180.

⁸³ Giba, M. (2018). *Diplomacija prinude protiv Libije: od Reaganove protuterorističke strategije do savezničkih napora u svrgavanju Gadafija*. *Međunarodne studije, XVIII* (1-2), 33-48. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/234766>, str.34.

⁸⁴ Mundy, 2018., Str.80.

Val prosvjeda započeo je 17. veljače 2011. godine, dva dana nakon uhićenja odvjetnika i aktivista Fathija Terbila koje se ujedno smatra i katalizatorom revolucionarnih događanja nakon kojih je srušen Gadafijev režim.⁸⁵

Cilj prosvjednika bila je okupacija najvažnijeg političkog simbola režima, Zelenog trga. Njegova bi okupacija, kao u tuniskom i egipatskom slučaju, označavala simboličku katastrofu za režim.⁸⁶ Kako bi takvo nešto spriječili, sigurnosne snage režima izašle su na ulice grada te gotovo nasumično započele pucati po prosvjednicima, ubivši tako preko 300 ljudi u Benghaziju i Tripoliju zajedno prema izvještaju Human Rights Watch-a. Navedena socijalna previranja u okviru masovnih prosvjeda stanovništva koje je zahtijevalo drastičnu promjenu vlasti na svim razinama te eskalacija nasilja između prosvjednika i pripadnika režima potvrdno kategoriziraju stanje u Libiji revolucijom prema trima teorijama navedenima na početku rada.

Nekoliko dana nakon početka prosvjeda, naciji se obratio najstariji Gadafijev sin, Saif Al-Islam što je nacija i pozdravila s obzirom da se na njegovo istupanje gledalo kao na mogući Gadafijev odlazak. Istovremeno, Saifa Al-Islama se percipiralo kao mogućeg borca za ljudska prava, ali i pokretača ekonomske i političke liberalizacije. U svom je obraćanju naciji kritizirao nekompetentnost sigurnosnih snaga, obećao naći odgovorne za provedeno nasilje, najavio mogućnost provedbe reformi te je jasno dao do znanja kako se neće tražiti kompromis s radikalnijim zahtjevima prosvjednika.⁸⁷ Dva dana nakon njegovog govora, naciji se obratio i sam Gadafi koji je nagovijestio kako će Libija biti pročišćena od prosvjednika, koje je nazivao štakorima i žoharima, kuću po kuću, ulicu po ulicu.⁸⁸ U oba govora, krivnja prosvjeda se svalila na „degenerativne građane i vanjske utjecajne elemente poput Al-Qaide i SAD-a, kao i na drogu, alkohol i satelitsku televiziju“.⁸⁹

8.2.1. Nacionalno tranzitno vijeće

Do kraja veljače glavnina opozicije stvorila je tzv. Nacionalno tranzitno vijeće (National transitional council- NTC) koje se proklamiralo kao vodstvo pokreta, iako je u stvarnosti imalo malo kontrole nad oružanim revolucionarnim grupama diljem zemlje.⁹⁰ Mnogi od članova bili

⁸⁵ Isto, str.73.

⁸⁶ Mundy 2018., str.77.

⁸⁷ Isto, str. 78.

⁸⁸ Isto.

⁸⁹ Isto.

⁹⁰ Isto, str.82.

su visokopozicionirani dužnosnici⁹¹ zbog čega je kredibilitet samog vijeća porastao i na nacionalnoj i na međunarodnoj razini. NTC je u početku brojao 31 član, a njihova su imena držana u tajnosti kako bi se zaštitile njihove obitelji u Libiji. Nakon pada Gadafijeva režima, broj članova vijeća se proširio te se među njih uvukao i svojevrсни antagonizam što je često rezultiralo nesuglasjem u vojnim strategijama i međunarodnoj diplomaciji, ali je ujedno i sprječavalo pojedinca u uspostavi supremacije nad drugim članovima Vijeća.⁹² Najviše profilirani ljudi vijeća bili su Abdul Jalil, premijer Mahmoud Jibril i Ali Al-Issawi.

NTC je brzo započelo tražiti međunarodno priznanje uvjeravajući svjetske lidere u svoju političku legitimaciju odnosno u svoje demokratske aspiracije za uspostavu mirne i demokratske države. Jedan od prvih koji je podržao NTC bio je francuski predsjednik Nikolas Sarkozy koji ga je prepoznao kao pravu libijsku vladu što mu je omogućilo i milione dolara u gotovini. Uz samo priznanje NTC-a kao legitimne libijske vlade, ino je dobilo pristup milijardama američkih dolara u sredstvima na koje je postavljen embargo kao i kontrolu nad libijskim prihodima od nafte. Unatoč međunarodnom priznanju, NTC nije kontrolirao militantne lokalne frakcije, ali ni novu generaciju džihadista koji su predstavljali izvor radikalne destabilizacije unutar cijele države.

8.2.2. Tijek ustanaka

Zbog ranije navedene nemogućnosti okupacije Zelenog trga, dogodila se disperzija samog prosvjeda koja je započela obuhvaćati zemlju ne iz samog centra, već iz periferije. Upravo je pod tim uvjetima, libijski val previranja postao konstelacija loše koordinirane mase diljem zemlje. Rascjepkana priroda prosvjeda učinila je prosvjednike ranjivima i izloženima režimu što je rezultiralo njihovim naoružavanjem vojnom oprema koja je bila stacionirana u državnim vojnim skladištima nepristupačnima samoj vojsci. Na taj se način narod opremio različitim tipovima vojnog oružja i opreme, otvorivši vrata građanskome ratu, ali i nemogućnosti da Libija prođe kroz mirno razdoblje tranzicije.⁹³

⁹¹ Vijeću su se pridružili mnogi visokorangirani libijski dužnosnici poput Mahmouda Jibrila, bivšeg dužnosnika za planiranje i razvoj, Abdelfatha Younisa, bivšeg vojnog zapovjednika, Omara Al-Haririja, također bivšeg vojnika, Alija Al-Issawija, bivšeg šefa za vanjske poslove, Abdela Rahmana Shalgama, bivšeg ministra vanjskih poslova te Ibrahima Dabbashija, trenutnog zastupnika u Ujedinjenim narodima, Muse Kusa, šefa obavještajne agencije te Shurija Ghanema, šefa naftne kompanije.

⁹² Mundy, 2018., str. 115.

⁹³ Isto, str.80.

U ranoj fazi prosvjeda, na istoku zemlje prosvjednici su lako svrgnuli režim. Zauzeli su najznačajnije zgrade te razoružali vojsku koja se djelomice povukla, a djelomice priklonila obrambenim grupama prosvjednika. Zauzet je glavni grad Benghazi, a nakon njega i grad Brega, glavno i najveće središte izvoza nafte na istoku. Nakon njih pao je i grad Zawiya na zapadu, još jedna ključna točka naftne industrije. Tada su režimske snage krenule u protunapad napavši ključna mjesta odnosno najveće gradove.

8.2.3. Međunarodna intervencija

Revolucionarna događanja u Libiji izazvala su pažnju cijele međunarodne zajednice. Polovicom veljače, Afrička unija osudila je režimsko nasilje nad narodom, dok je vijeće sigurnosti UN-a objavilo Rezoluciju 1970 prema kojoj su je zamrznuta sva libijska imovina, uveden je totalni embargo na oružje te prema kojoj je provedena istraga koja je otkrila ratne zločine režima te zločine protiv čovječanstva, čime je Međunarodni kazneni sud izdao nalog za uhićenje Gadafija i njegovog sina Saifa Al-Islama, kao i šefa libijske obavještajne agencije Abdullaha Al-Senussija.⁹⁴

Osude i sankcije imale su malo utjecaja na Gadafijev režim, stoga je međunarodna zajednica odlučila intervenirati prema doktrini „odgovornosti pružanja zaštite“, konceptu koji se ustoličio nakon genocida u Rwandi kada je svjetska zajednica odlučila kako neće mirno gledati na zločine koji se događaju u drugoj državi.⁹⁵ Prema istome, ukoliko država ne može garantirati sigurnost svojim građanima zbog unutarnjih nemira, represije, pobuna ili bilo kojeg drugog razloga, odgovornost pada na međunarodnu zajednicu.⁹⁶

Međunarodna je zajednica odlučila poduprijeti revolucionare iz zraka. Takva je odluka bila posljedica glasina kako libijski režim napada iz zraka civilno stanovništvo. Pred očima međunarodne zajednice pojavilo se Sarajevo devedesetih godina, pa čak i masakr u Srebrenici, te je bilo nedopustivo ponoviti krvoproliće nad civilima kao što je to bilo prilikom raspada Jugoslavije.

⁹⁴ Mundy, 2018., str. 86.

⁹⁵ Human Rights Watch : <https://www.hrw.org/news/2011/08/25/after-libya-question-protect-or-depose> preuzeto 22. svibnja 2021.

⁹⁶ Perišić, P. (2017). *Implications of the Conflicts in Libya and Syria for the "Responsibility to Protect" Doctrine*. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 67 (5), 783-814. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/189807> str.786.

17. ožujka Sigurnosno vijeće UN-a izdalo je Rezoluciju 1973 prema kojoj je autoriziralo NATO i Arapsku ligu u korištenju oružane sile kako bi se zaštitili civili u Libiji.⁹⁷ Unatoč brznoj reakciji međunarodne zajednice, koju su predvodile Velika Britanija i SAD, obje su zemlje bile nedvojbeno skeptične u uplitanju u takve vojne operacije imajući na umu katastrofalne rezultate angloameričke okupacije Iraka 2003. godine koja je diljem arapskog svijeta bila viđena kao nelegitimna te krajnje neproduktivna politička i vojna katastrofa. Također, tu je bio i stav američkog predsjednika Baraka Obame kojim je ujedno i osvojio svoj mandat. Novoizabrani je predsjednik obećao povlačenje američkih vojnika iz Afganistana te je smatrao kako osiguranje zračnog prostora neće donijeti puno koristi, nego da će se režim srušiti samo s kopna što bi zahtijevalo akciju na kopnu, a ne samo pasivne sankcije poput embarga na oružje. Britanski je premijer David Cameron također bio skeptičan s obzirom da je britanski narod bio protiv ikakve intervencije, posebice nakon rata u Afganistanu. Jedino je Francuska agresivno zastupala nužnost uplitanja te čak prijetila unilateralnom francuskom operacijom na području Libije. No unatoč prijetnjama Sarkozyja, bilo je jasno kako operaciju može izvesti samo globalna vojna sila poput Amerike, sposobna za koordinaciju, opskrbu i logistiku same operacije.⁹⁸ Obamina je administracija pristala na operaciju pod uvjetom da bude multilateralna te da uključuje regionalnog partnera. Uključivanje NATO-a i Arapske lige zadovoljilo je oba uvjeta, a Nacionalno tranzitno vijeće obećalo je potporu obrambenih jedinica s kopna.

Inicijalno su zračne napade predvodile američko-afričke jedinice, dok su se francuske i britanske našle pod njihovom komandom. S vremenom su se NATO-ovim jedinicama pridružile i Belgija, Kanada, Italija, Norveška, Katar, Ujedinjeni Arapski Emirati, a prema nekim izvještajima i Jordan.⁹⁹ Prvi napadi u okviru operacije Ujedinjeni zaštitnik (Unified Protector) ciljali su kapacitete režima da se brane od zračnih napada. Rapidnom eliminacijom istih, jedinice su ostale bez meta što je donijelo promjenu iz tzv. „namjernih“ napada u one „dinamičke“.¹⁰⁰ U travnju je francuski obavještajni agent stupio u kontakt na kopnu s grupom lokalnog otpora te je sigurnim komunikacijskim putevima slao informacije zapovjednicima u Europu, ali i zračnim snagama, o lokacijama i budućim metama. Na taj je način uspostavljena koordinacija između pobunjeničkih grupa i međunarodnih jedinica koja je spriječila

⁹⁷ Mundy2018, str. 89.

⁹⁸ Isto, str. 91.

⁹⁹ Isto, str. 96.

¹⁰⁰ „Namjerni“ napadi su oni koji tokom svoje izvedbe imaju metu, dok su oni „dinamični“ napadi koji nisu isplanirani te uključuju konstantni nadzor iz kojeg se može proizaći meta na kopnu.

prijateljsku vatru, smrt civila, ali i donijela informacije o pobunjeničkim frakcijama kojima se može vjerovati.¹⁰¹

Unatoč vojnom uplitanju međunarodne zajednice u libijsku revoluciju, mogu potvrditi postojanje petog ključnog faktora DeFronzove teorije, onog o permisivnosti svjetske zajednice, s obzirom da je ina podržala revolucionarne na svim razinama.

8.2.4. Kraj revolucije

U kolovozu iste godine pao je Tripoli što je rezultiralo kolapsom režima te je otvorilo mogući put ka diplomatskom rješenju koje će zaustaviti građanski rat u Libiji. Nakon oslobođenja glavnog grada na red su došli gradovi Sirte i Bani Walid, ujedno i posljednja uporišta pobornika režima, ali i mogućih skrovišta Gadafija. Početkom rujna, revolucionarne su snage zajedno sa snagama NATO-a započele opsadu gradova koja je rezultirala smrću Gadafija u Sirteu 20. listopada 2011. godine nakon zračnih napada NATO-a koji su onesposobili konvoj koji ga je prevezio.¹⁰² Gubitak administrativne moći režima potvrđuje postojanje četvrtog ključnog faktora ka realizaciji uspješne revolucije.

Nakon oslobođenja gradova od pobornika Gadafijevog režima, lokalnu vlast preuzele su lokalne revolucionarne grupe odnosno naoružane milicije te su se na taj način diljem zemlje stvorili razni centri vlasti.¹⁰³ U Tripoliju su se milicije organizirale na razini kvartova i među širom obitelji te na taj način vladale dijelovima grada sklapajući međusobne koalicije kako bi koordinirale revolucije u glavnom gradu gdje su ujedno djelovale i islamističke frakcije. U Misrati je djelovalo oko 200 milicija koje su uspostavile gradsko Vojno vijeće koje je tvrdilo kako ima vlast nad cijelim gradom i kako djeluje za dobrobit istog. Zbog svog važnog položaja kao poslovnog i industrijskog centra, Misrata je bila u stanju osigurati razne međunarodne konekcije, ali i uspostaviti ekonomsku stabilnost i nezavisnost čime grad nije potonuo u sukob lokalnih frakcija, već je uspostavio političko jedinstvo pod profesionalnom koalicijom revolucionarnih jedinica koja je brojala preko 30 000 registriranih vojnika.¹⁰⁴ U Cirenaici su

¹⁰¹ Mundy2018., str. 98

¹⁰² Isto, str. 107.

¹⁰³ Isto, str.121.

¹⁰⁴ Isto, str.114.

vlast također držale brojne revolucionarne grupe čiji je primarni zadatak bio otpor prema centralističkoj hegemoniji Tripolija.

Revolucionarne grupe postale su autonomne organizacijske jedinice otpora koje su onemogućile provedbu autoriteta NTC-a na terenu, unatoč njegovoj kontroli nad libijskom nacionalnom bankom, naftnom kompanijom te potpori međunarodne zajednice. Kao čuvari revolucije odbili su razoružati se te osigurati mirnu tranziciju vlasti zbog nepovjerenja prema NTC-u, ali i zbog vlastitih interesa.¹⁰⁵ Bez državnog posla, ikakvih davanja, titule odnosno čina, revolucionari su si i dalje osiguravali prihod, moć, prestiž i autonomiju te tako stvorili države unutar države.¹⁰⁶ Milicije su na taj način postale nositelji političke vlasti u revolucionarnom razdoblju koju su preuzele od starog režima.

8.3. Postrevolucionarna Libija

Zbog visokog stupnja razvijenosti infrastrukture, velike količine financijskih sredstava u inozemnim i domaćim rezervama, prirodnih resursa te obrazovane elite, međunarodna je zajednica vjerovala kako će Libija proći kroz mirnu tranziciju uspostave vlasti. Prvi su se izbori održali 7. srpnja 2012. godine te je njihova izlaznost bila veća od 80%. Koalicija od pet stranaka pod nazivom Nacionalna alijansa snaga (National Force Alliance) osvojila je gotovo pedeset posto glasova te dobila priliku uspostaviti novu vladu. Diljem zemlje stvarale su se i brojne civilne organizacije čije je postojanje bilo zabranjeno tokom četrdesetogodišnjeg Gadafijevog režima. Organizacije su bile vođene uglavnom od strane žena koje su se na taj način borile za svoja prava, ali i isticale apsolutnu političku i društvenu participaciju u uspostavi nove države u obliku brige za ranjenike, kuhanja, šivanja pa čak i financiranja revolucije.

Međutim, postrevolucionarna Libija postala je država u kojoj su rascjepkanu političku moć držale brojne naoružane milicije unutar gradova koje su provodile zakon i red, a bile su financirane od strane samog Vijeća kako bi se održao mir između istih.

Unatoč donesenom Programu reintegracije i razvoja koji je imao budžet od osam milijardi dolara da riješi problem milicija u vidu njihove demobilizacije te zapošljavanja članova, broj

¹⁰⁵Fraihat I. (2016). *Unfinished Revolutions: Yemen, Libya and Tunisia after the Arab Spring*. Yale: University Press. Str 29.

¹⁰⁶ Isto, str.30.

članova milicija se s vremenom povećao pa je tako tri četvrtine članova postalo dijelom istih tek nakon završetka revolucije.¹⁰⁷ Biti članom milicije više nije bila stvar časti i prestiža, već rezultat nemogućnosti pronalaska posla. Raspolagale su i brojnim tajnim, ali i službenim zatvorima. Riječ je bila o mjestima poput napuštenih škola, stanova ili kuća koja su tijekom revolucije služila kao mjesta za mučenje i ubijanje lojalista. U njima je bilo više od 3000 zatvorenika od kojih je samo 194 osuđeno. Uglavnom su to kao i ranije bili pobornicima i lojalistima Gadafijevog režima, ali i o strani plaćenici i migranti iz subsaharske Afrike kojima je uskraćeno pravo na odvjetnika te koji su, u mnogobrojnim slučajevima, zatvoreni bez pravne osnove.¹⁰⁸ Milicije su ih odbijale pustiti iz svojih zatvora jer nisu vjerovala tranzitnoj vladi, ali i zato što su im služili kao sredstva za pregovaranje.

Uz političku podijeljenost, libijsko društvo ostalo je duboko podijeljeno i na društvenoj razini. Narod se dijelio na azlam (lojaliste režima) i na thuwar (revolucionare), vrlo često i na neopravdanoj osnovi. Tako je primjerice, cjelokupno stanovništvo grada Bani Walida od 80 000 ljudi kategorizirano kao azlam, dok je svega desetina ljudi podržavala Gadafijev režim.¹⁰⁹

Neuspješna demobilizacija i razoružavanje milicija postao je najveći neuspjeh libijske tranzicijske vlade te je navedeni period pretvoren u razdoblje obilježeno nasiljem i političkom nestabilnošću. U gradovima je porastao broj mučenja i zlostavljanja, smaknuća, osvetničkih ubojstava, silovanja te napada na civile diljem zemlje. Primjerice, kako bi se zaustavili zločini milicija, organiziran je miran prosvjed u srpnju 2013. u Benghaziju koji je završio otvaranjem paljbe na prosvjednike odnosno smrću skoro trideset ljudi od strane milicije koja je djelovala pod okriljem Ministarstva obrane.¹¹⁰ Nekoliko mjeseci nakon, druga je milicija ubila više od četrdeset ljudi koji su protestirali protiv njihove prisutnosti u gradi Misrati. Milicije su predstavljale zakon i red u svojim sredinama. Provodile su kontrole unutar gradova, čuvale zgrade kompanije, provodile sigurnost na izborima te de facto obnašali izvršnu vlast u gradu. Raznim strategijama neposluha, bojkotom, sabotazama i oružanom silom onemogućavali su mirnu tranziciju i uspostavu nove libijske vlasti.

Sustav sudstva također je bio neuspjeh. Usprkos uspostavi Vrhovnog suda od strane Vijeća, suci su bili izloženi konstantnim prijetnjama i zastrašivanjima što je onemogućilo uspostavu inog u zemlji, ali ne i provedbu zakona koji je marginalizirao sve zločine milicija počinjene

¹⁰⁷ Mundy, 2018., str. 183.

¹⁰⁸ Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/news/2012/06/18/libya-candidates-should-address-torture-illegal-detention>

¹⁰⁹ Fraihat 2016, str.26.

¹¹⁰ Mundy, 2018, str. 164.

tokom revolucijskog perioda 2011. godine Također, svako kritiziranje revolucije prema novom je zakonu bilo kažnjivo.¹¹¹ Trenutak za promptnu rekonzilijaciju stanovništva bio je izgubljen.

Unatoč postojanju NTC-a koje u stvarnosti nije imao nikakvu kontrolu nad lokanim milicijama te koje je u suštini bilo izuzetno slaba organizacija, na libijskoj političkoj sceni nije postojala osoba ili institucija koja bi preuzela političku ulogu i odgovornost u konsolidaciji čvrste libijske vlade na nacionalnoj razini. Rascjepkanost političke vlasti diljem zemlje te lokalni i regionalni interesi milicija reducirali su svaku mogućnost za uspostavom demokratske vlasti.¹¹²

U narednim su godinama, zapadni lideri postali svjedoci kolapsa procesa tranzicije koji se 2014. godine pretvorio u novi građanski rat, osigurao uspon Islamske države, ali i eksplodirajuću migrantsku krizu. Odbijanje međunarodne zajednice u organiziranju stabilne države nakon pada Gadafijevog režima, bila je politička odluka kojom su budući lideri Libije bili jako zadovoljni jer je u prijevodu označila predaju vlasti u ruke motiviranih milicija, narodnih vojski koji će upravljati državom. Međunarodna je zajednica zanemarivala militarizaciju zemlje te fragmentaciju moći orijentirajući se na islamistički element odnosno na porast islamističkih organizacija diljem zemlje zbog intenzifikacije bombaških napada, reketarenja, ubojstava političara, odvjetnika, novinara i drugih socijalnih aktivista. Nejasno je zašto je Zapad lako povjerovao mirnoj tranziciji vlasti imajući u vidu poratnu situaciju u Iraku i Afganistanu.¹¹³

U ljeto 2014. godine trebali su biti održani drugi izbori, stoga je došlo do organizacije brojnih koalicija koje su potraživale vlast. General Haftar, viđen kao potencijalni novi vojni diktator, stvorio je koaliciju pod nazivom Operacija ponos imajući potporu regionalnih država odnosno Egipta, Saudijske Arabije te Ujedinjenih Arapskih Emirata.¹¹⁴ Kao njegova opozicija, pojavila se koalicija Operacija libijska zora koju su formirali libijski revolucionari. Formirano je još nekoliko koalicija između kojih je došlo do sukoba nakon kojih je Libija utonula u drugi građanski rat koji je unio novu podjelu u libijsko društvo, onu na islamiste i ne-islamiste.¹¹⁵

Politička kriza koja je nastupila u narednim godinama, a koja traje sve do danas, obilježena je političkim ubojstvima koje su aktivisti kategorizirali kao dogovorena kampanja kako bi se eliminirao svaki pokušaj izgradnje države.¹¹⁶ Prisutna je i polarizacija stanovništva na islamiste

¹¹¹ Mundy2018., str. 193.

¹¹² Isto, str.113.

¹¹³ Isto, str.114.

¹¹⁴ Isto, str.119.

¹¹⁵ Fraihat2016., str.32.

¹¹⁶ Karakoc, 2015.,str.189.

i revolucionare koji se zalažu za implementaciju religije u politički život i s druge strane na nacionaliste i liberale, koji brane status quo te žele umanjiti utjecaj religije u političkom životu. Duboka podijeljenost libijskog društva na plemenskoj razini te ratno stanje u kojoj se država nalazi onemogućuju tranziciju u mir te uspostavu bilo kakvog političkog sustava, posebice onog demokratskog.¹¹⁷

8.4. Kršenja ljudskih prava

Frapantna kršenja ljudskih prava započela su s prvim prosvjedima početkom 2011. godine. Pucalo se na mirne prosvjednike, izvršavala su se bespravna uhićenja i smaknuća, napadali su se civili, crkve, džamije i bolnice bez obzira na kolateralne žrtve te su se otimali prosvjednici koji se onda bili držani na nepoznatim lokacijama na kojima su ih režimske snage mučile i ubijale. Imuni od nasilja nisu bili niti prosvjednici te je eskalacija istog uvela zemlju u razdoblje potpunog bezakonja.¹¹⁸

Najučinkovitije oružje režima bilo je silovanje, ne zbog svog nasilnog i ponižavajućeg čina, već zbog činjenice što je viktimiziralo ne samo ženu, već i cijelu njenu obitelj, ali i sijalo strah i teror među cjelokupnom zajednicom. Uz pojedinačna ili grupna silovanja, žene su opetovano mučili, rezali i tukli raznim predmetima.¹¹⁹ Nakon izvršenog nasilja, žene su puštene svojim kućama u kojima bi ih dočekali njihovi muški članovi koji su silovanje percipirali kao oskvrnuće obitelji koje je rezultiralo ubojstvom ili protjerivanjem ženskog člana. Ponekad su obitelji ubijali svoje ženske članove kako do potencijalnog silovanja ne bi niti došlo. Unatoč eminentnoj ulozi koju su žene imale u revoluciji, prenoseći informacije i krijumčareći oružja, bile su podložne nasilju i silovanju i od strane prosvjednika pa je silovanje postao prvi razlog napuštanja zemlje i traženja azila.¹²⁰

U veljači 2011. godine Sigurnosno vijeće UN-a obratilo se Međunarodnom kaznenom sudu zbog navodnih zločina protiv čovječanstva i ratnih zločina u kontekstu događaja od polovice veljače 2011. godine. Posebna je pažnja posvećena događanjima u trima gradovima, Tripoliju, Benghaziju i Misrati. Iako Libija nije supotpisnica Rimskog statuta, Sigurnosno vijeće UN- obratilo se Sudu Rezolucijom 1970 putem koje je Sud dobio jurisdikciju nad zločinima

¹¹⁷ Zgurić, online komunikacija s autorom, 5.9.2021., Rijeka.

¹¹⁸ Mundy, 2018., str. 87

¹¹⁹ Human Rights Watch : <https://www.hrw.org/news/2011/06/08/women-crossfire>

¹²⁰ Karakoc, 2015., str.190.

navedenima u Rimskom statutu počinjenima na području Libije. Vijeće se obratilo Sudu osuđujući zločine i oružanu silu koja je korištena nad civilima te sustavno kršenje ljudskih prava, uključujući represiju nad mirnim prosvjednicima te smrt civila te kako odgovorni za isto moraju odgovarati. Nakon istrage u ožujku 2011. godine otvorena je optužnica koja uključuje zločine protiv čovječanstva odnosno ubojstva, mučenja, gonjenja, bespravna zatvaranja i ostale nehumane postupke te ratne zločine koji također podrazumijevaju ubojstva, mučenja te okrutna postupanja. Optužnica protiv Muammera Gadaffija je poništena 22. studenog 2011. zbog njegove smrti.¹²¹

Prema istraživanju provedenom četrnaest provincija u šest regija zahvaćenim ratom, u razdoblju između 2011. i 2012. godine u Libiji je poginulo oko 21 000 ljudi, ranjeno je malo manje od 20 000 ljudi, a razmješteno je diljem zemlje više od 430 000 ljudi čime je Libija svjedok velike humanitarne krize koja će se reflektirati na društvo u nadolazećem periodu.¹²²

¹²¹ International Criminal Court: <https://www.icc-cpi.int/libya>

¹²² Daw, M.a., El-Bouzedi, A., Dau, A.A. (2015). *Libyan armed conflict 2011. Mortality, injury, population displacement*. African Federation of Emergency Medicine: African Journal of Emergency Medicine. Dostupno na: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S2211419X15000348?token=246AA19003F3D7A58C5D8954A31CA492919E18814E956C18B3162B76654BADF0AD630F18CF9EB10CA4FD9A41ADC5900C&originRegion=eu-west-1&originCreation=20210625150105>

9. SIRIJA

Arapaska republika Sirija država je u jugozapadnoj Aziji koja je smještena između Turske na sjeveru, Iraka na istoku, Jordana na Jugu, Izraela na jugozapadu te Libanona za zapadu.¹²³ Zbog svog geografskog položaja, Sirija je imala važnu ulogu u političkim, vojnim i ekonomskim događajima, a povijesni procesi koji su se događali na njezinom teritoriju, a i šire, odredili su regionalnu i globalnu politiku.

9.1. Predrevolucionarna Sirija

U ožujku 1971. godine Hafez al Asad¹²⁴ na nacionalnom je referendumu osvojio sedmogodišnji predsjednički mandat postavši prvi alavit na poziciji predsjednika Sirije koji je ostao na toj poziciji narednih trideset godina. Pri dolasku na vlast, novi je predsjednik nastojao konsolidirati svoju političku strukturu imenovanjem njemu odanih ljudi na ključne pozicije kako bi spriječio novi vojni udar koji je bio učestala pojava u sirijskoj povijesti dvadesetog stoljeća. Početkom 1971. godine Asad je uspostavio Narodno vijeće odnosno svojevrsni parlament u kojem je većina zastupnika pripadala njegovoj Baath stranci i organizacijama pod kontrolom iste, dok je ostatak parlamenta barem prividno bio rezerviran za druge stranke.¹²⁵ U narednoj je godini Hafez al-Asad uspio stvoriti koaliciju nekoliko većih stranaka pod nazivom Napredna nacionalna fronta, a 1973. godine svoju je vlast ojačao donošenjem novog ustava. Predsjednički izbori održavali su se svakih sedam godina, iako bi ih se više moglo kategorizirati kao referendum nego kao izbore s obzirom da je Hafez al-Asad bio jedini kandidat i da je na izbornom listiću pisalo samo da ili ne. Tokom svoje vladavine osnovao je oko 17 različitih obavještajnih agencija koje su osiguravale opstanak režima.¹²⁶ Njihovo djelovanje je vidljivo krajem 70ih i početkom 80ih godina kada su započeli „islamski prosvjedi“ koji su rezultirali

¹²³ Enciklopedija.hr: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56214>

¹²⁴ Hafez Al-Assad rođen je 6. listopada 1930. godine u Qardahi, u Siriji. Rođen je u siromašnoj obitelji Alavita, islamske manjine. 1946. godine pridružio se sirijskom krilu stranke Ba'th kao studentski aktivist. 1952. godine započeo je školovanje na vojnoj akademiji koju je završio tri godine nakon kao vojni pilot s činom proučnika. 1966. godine sudjelovao je u vojnom udaru te je sudjelovao u novouspostavljenoj vladi kao ministar obrane. U studentom 1970. godine postao je premijer, a samo godinu dana nakon izabran predsjednik. Umro je u Damasku 2000. godine.

¹²⁵ Kasapović, 2016., str.336.

¹²⁶ Lesch, D.W. (2019). *Syria*. Polity Press. str.115.

odmazdom u okviru smaknuća oko 2000 zatvorenika zbog pokušaja atentata na Hafeza al-Asada.¹²⁷

Na vanjskopolitičkom planu, Asad je nastojao reducirati političku izolaciju Sirije obnovivši diplomatske odnose sa SAD-om i Velikom Britanijom te jačanjem diplomatskih i vojnih odnosa sa istočnoeuropskim zemljama i SSSR-om. Na unutarnjem planu, otpor njegovoj vladavini pružale su oporbene skupine organizirane oko islamističkih organizacija od kojih je najistaknutija bila Muslimansko bratstvo. Ta se stranka nametnula kao zaštitnik starih elita koje su prije upravljale gradovima odnosno samom državom kako bi ponovno povratile svoju političku moć, vlast i ugled. Koristila se uglavnom političkim nasiljem koje je bilo usmjereno protiv pripadnika režima i alevitske manjine. Najistaknutija djelovanja Muslimanskog bratstva dogodila su se u lipnju 1979. godine kada su njegovi pripadnici upali u vojnu akademiju u Aleppu te ubili 32, a ranili 54 vojna kadeta. Režim je odgovorio odmazdom. Ubio je stotine zatočenika u zatvoru u Pakamiri koji su bili simpatizeru stranke, dok je u veljači 1982. godine ubio između 10 i 20 000 stanovnika u gradu Hami zbog oružane pobune, uništivši istovremeno kompletnu jezgru starog grada. Ovakav nemilosrdni odgovor režima nagnao je Muslimansko bratstvo na redukciju nasilja odnosno na povlačenje djelovanja iz Sirije u europske zemlje gdje su pobornici pozivali na džihad protiv Asadovog režima.¹²⁸

1980. godine sekularne oporbene stranke oformile su savez Nacionalnog demokratskog okupljanja te zahtijevale slobodu medija i političkog djelovanja, ukidanje izvanrednog stanja i svih zakona koji su omogućavali represiju nad građanima i političkim oponentima te slobodne parlamentarne izbore. Represivni aparat režima utišao je i njihove tendencije.

90ih godina predsjednik je započeo izgradnju sustava koji će omogućiti nesmetanu tranziciju vlasti koju je trebao preuzeti njegov mlađi sin. Bašar al-Asad započeo je posjećivati okolne susjedne zemlje kako bi se regionalne zemlje upoznale s budućim vladarom Sirije. Nakon smrti njegovog oca, 10. lipnja 2000. godine sirijski je parlament imenovao Bašara na najviše stranačke dužnosti, načelnikom stožera oružanih snaga te jedinim kandidatom za predsjednika. Nacionalnim referendumom održanim 10. srpnja 2000. godine Bašar je postao prvi predsjednik u jednoj arapskoj državi putem izravnog obiteljskog nasljeđivanja. Na taj je način stvoren „autoritaran predsjednički sustav s jasnim nepatrimonijalnim konsenzusom“.¹²⁹

¹²⁷ Ziter, E. (2015). *Political Performance in Syria: From the Six-Day War to Syrian Uprisings*. New York: Palgrave Macmillan. Str. Str.58.

¹²⁸ Kasapović, 2016., str.337.

¹²⁹ Isto.

Dolaskom Bašara na vlast osjetila se promjena u političkoj sferi. Prvi Bašarovi govori otvarali su mogućnost za stvaranjem nevladinih organizacija koje su polako nudile političke i ekonomske reforme. U to ime, Bašar se odlučio na ekonomske promjene i tehnološku modernizaciju, ostavivši po strani one političke kako ne bi destabilizirao državu. Po dolasku na vlast, novi je predsjednik uveo „kozmetičke“ političke reforme. Staru gardu ministara zamijenio je novima, obrazovanima na Zapadu. Izdao je licencu za otvaranje nekoliko privatnih fakulteta te je stvorio Ministarstvo iseljništva čime je nastojao potaknuti dolazak Sirijaca iz inozemstva.¹³⁰ Uživao je potporu sirijskog naroda kakvu nije dobio njegov otac Hazar živeći skromnim životom koji je takav predstavljen javnosti. Također su mu se divili što je napustio svoju veliku ljubav, oftamologiju, kako bi služio državi što je zapravo bio krasan propagandni trik.¹³¹

Po dolasku na vlast, novi predsjednik suočio se s prvim otporima ka režimu koji su nazvani „Proljeće Damaska“. U rujnu 2000. godine nekoliko intelektualaca potpisalo je takozvani „Manifest 99“ kojim su tražili oslobođenje političkih zatvorenika, ukidanje izvanrednog stanja te zaštitu svih sloboda. U prosincu iste godine potpisali su novi dokument s proširenim zahtjevima u kojima je onaj najistaknutije bilo demokratsko izborni pravo.¹³² Proljeće Damaska ugušeno u siječnju sljedeće godine.

Pored ovih kozmetičkih reformi, Bašar je tokom godina pažljivo implementirao svoje najvjernije ljude na najbitnije pozicije, od onih u vojnim i policijskim strukturama pa sve do vladajuće Baath stranke.¹³³ Ono što su bile najavljivane reforme, u stvarnosti su rezultirale represijom političkih prava, cenzurom, kršenjem ljudskih prava, povećanjem nezaposlenosti odnosno još jačom konsolidacijom autoritarizma u svim sferama života. Navedeno je vidljivo u podacima koji kažu kako je između 2000. i 2010. godine zatvoreno oko 4500 političkih zatvorenika dok je nestalo 17 000 ljudi.¹³⁴

2005. godine Bašar je uveo ekonomsku reformu kojom je nastojao reformirati gospodarstvo iz onog državnog u ono malo liberalnije. Usprkos reformi, u Siriji je vladala ogromna nezaposlenost. 67% mladih muškaraca i 53% mladih žena prijavljenih na birou, bili su

¹³⁰Brownlee, B.J. (2020). *New Media and Revolution: Resistance and dissent in pre-uprising syria*. Quebec: McGill-Queen's University Press Str.51

¹³¹ Lesch, 2019., str.36.

¹³² Ramirez Diaz, N. (2018). *The Muslim Brotherhood in Syria*. New York: Routledge. Str.76.-80.

¹³³Glass, C. (2015). *Syria Burning: ISIS and the Death of the Spring*. New York: OR Books Str83

¹³⁴ Brownlee, 2020., Str.17.

nezaposleni. U prosjeku, 81% visokoobrazovanih ljudi, tražilo je posao oko četiri godine.¹³⁵ Zbog velike suše koja je uslijedila 2007. godine, 30% sirijskog stanovništva živjelo je na rubu siromaštva što je utjecalo i na migraciju ljudi sa sela u veće gradove. Iako je od godine suše vlada nastojala osnovati Nacionalni fond za socijalnu pomoć, 420 000 ljudi čekalo je pomoć do veljače 2011. godine.¹³⁶

9.2. Revoluciona Sirija

Revolucionarna gibanja koja su zahvatila veliki dio regije, činilo se, imali su malo odjeka u Siriji. Unatoč pozivima na prosvjede u siječnju i veljači 2011. godine od strane antiasadovih aktivista, vrlo se maleni broj ljudi na njih odazvao pa su tako prosvjedi brojali svega desetak ljudi, a ne stotine i tisuće kao u ostalim zemljama. Ovakav je odgovor javnosti osnažio stav režima o vlastitoj sigurnosti i postojanosti odnosno učinio ga, barem prividno i na samom početku, imunim na prosvjede. Uz pasivan odgovor stanovništva, režim je raspolagao impozantnim represivnim aparatom koji je uz brojne obavještajne agencije dobio i novoosnovanu Nacionalnu obrambenu jedinicu čiji je jedini zadatak bio borba protiv opozicije. Jedinica je primjenjivala gerilski način ratovanja čime se razlikovala od regularne vojske. Nastale su i brojne prorežimske milicije kao što su bataljon Bath, Jeruzalemska brigada, Sirijska rezistencija, Sirijska nacionalna partije i brojne druge.¹³⁷ Dok je Nacionalna obrambena jedinica bila vođena od strane iranskih vojnika i pripadnika Hezbollaha¹³⁸ pa samim time i dobro strukturirana i vođena, ostale militantne jedinice u stvari su bile slabo disciplinirane polukriminalne, sektaške bande u civilnom odijelu.¹³⁹

Unatoč početnoj pasivnosti stanovništva, Sirija je kao i sve ostale zemlje patila od istih socioekonomskih problema. Nezaposlenost, potplaćenost, masivna korupcija, siromaštvo, nejednaka distribucija bogatstva i razvijanja ruralnih i urbanih sredina obilježili su Bašarovu vladavinu te će izazvati revolucionarna previranja diljem zemlje te potvrditi postojanje dva od

¹³⁵ Gelvin, J.L. (2012). *The Arab Uprisings: What everyone needs to know*. New York: Oxford University Press, str.108.

¹³⁶ Isto, str.109.

¹³⁷Kumar Pradhan, P. (2017). *Arab Spring and Sectarian Faultlines in West Asia: Bahrain, Yemen and Syria*. New Delhi: Pentagon Press 98

¹³⁸ Šijitske islamističke političke organizacije koja de facto predstavlja jedan od najvitalnijih faktora režima čiji pripadnici aktivno sudjeluju u borbi protiv prosvjednika. Njihovi pripadnici, zajedno s iranskim vojnicima, treniraju elitne sirijske jedinice kako bi bile što efikasnije u borbi protiv revolucije te se ne misle povući sa sirijskog teritorija sve dok ne unište Islamsku državu i krila Al-Qaide.

¹³⁹ Kumar Pradhan, 2017.,str. 98

pet ključnih faktora DeFronzove teorije ka realizaciji pozitivnog ishoda same revolucije, onog o postojanju masovne frustracije stanovništva koja vodi ka masovnim pobunama i prosvjedima te onog o postojanju snažnih faktora koji ujedinjuju naciju po pitanju ustanka protiv režima.

9.2.1. Tijek ustanaka

Kao što sam već navela, prvi pozivi na ustanke bili su slabašni i brojali su vrlo malo prosvjednika. Započeli su u siječnju 2011. godine u Damasku, no vrlo brzo su ugušeni. Sporadični prosvjedi su se nastavili, međutim imali su istu sudbinu kao i onaj prvi.

Okidač za revolucionarna previranja koji su na ulicama okupljao tisuće ljudi bila su uhićenja i mučenja tinejdžera koji su na zidovima zgrada u gradu Derri nacrtali antirežimske grafite koristeći parolu „*Dolje režim!*“. Dva tjedna njihovi roditelji su zahtijevali njihovo oslobođenje te je nekolicina, prilikom prosvjeda, ubijena. Njihovom sprovodu prisustvovalo je oko 20 000 ljudi nakon čega je započeo val masovni val prosvjeda.¹⁴⁰ Zahtijevala se politička reforma, suzbijanje korupcije te puštanje političkih zatvorenika čime prvi zahtjevi prosvjednika nisu bili orijentirani ka rušenju predsjednika i njegovog režima, već isključivo ka političkoj reformi.¹⁴¹ Socijalna previranja koja su zahtijevala radikalnu promjenu na političkim i gospodarskim razinama, a koja će rezultirati nasilnim metodama i prosvjednika i pristaša režima, potvrdno definiraju stanje u Siriji revolucijom prema trima teorijama navedenima na početku rada.

Režimske snage su na ovakve zahtjeve odgovorili masovnom mobilizacijom. Grad je okružen s tenkovima, isključena je voda i struja čime se onemogućio ulazak i izlazak iz grada, provedena su masovna uhićenja te se na prosvjednike pucalo iz zraka.¹⁴² Režimske snage odbile su predati ubijene kako njihovi sprovodi ne bi izazvali masovna okupljanja. Brutalnost režima prema vlastitim građanima dovela je do okretanja jednom dijela vojske protiv režima.

30. ožujka 2011. godine Bašar se obratio naciji koja je očekivala poniznost njihovog predsjednika odnosno najavu političkih reformi. Također su očekivali kažnjavanje Bašarovog bratića koji je odgovoran za smrt civila u provinciji Derra. Međutim to se nije dogodilo, iako

¹⁴⁰ Lesch, 2019. str.134.

¹⁴¹ Kasapović, 2016. str2.

¹⁴² Gelvin, J.L. (2012). *The Arab Uprisings: What everyone needs to know*. New York: Oxford University Press str.105.

su mnogi pripadnici opozicije konstatirali kako do daljnjih prosvjeda ne bi ni došlo da je Bašar najavio transformaciju političkog sustava s obzirom na popularnost koju je uživao u zemlji.¹⁴³

Prosvjedi u Siriji započeli su na isti način kao i u Libiji, iz periferije s obzirom da su režimske snage kontrolirale veće gradove. Paralelno s prosvjedima u Darri, isti su započeli i na sjeveru zemlje, uglavnom zbog brutalnosti režima te nedostatka demokratskih institucija. Ubrzo su se prelili i na druge manje gradove poput Latakije, Homsa, Hasake i Qamishija.

U narednim mjesecima eksponencijalno se upotrebljavalo nasilje nad mirnim prosvjednicima stoga je oblik mirnog djelovanja napušten. Režimske snage držale su najveće gradove, dok su prosvjednici djelovali u manjim gradovima i u ruralnim područjima.¹⁴⁴ U lipnju 2011. godine predsjednik Asad pozvao je prosvjednike na dijalog, no oni su smatrali kako je za isti prekasno. Tada je opozicija započela vlastitu političku i vojnu kampanju rušenja Asadovog režima. Revolucionarna previranja poprimila su potpuno novu dimenziju: uvukli su sirijsko društvo u građanski rat između snaga režima i opozicije.

9.2.2. Opozicija

Iako je opozicija bila unisona po pitanju rušenja i likvidacije predsjednika i njegovog režima, u suštini je bila fragmentirana diljem zemlje te se tokom vremena pretvorila u razne sektaške grupacije koje je oblikovala etnička slika Sirije, konstituirana od alavitske manjine i sunitske većine.¹⁴⁵ Svaka koalicija, stranka ili politički pokret imala je vlastitu viziju izgradnje poratnog političkog i društvenog sustava u Siriji te se de facto borila za prevlast i moć u zemlji.¹⁴⁶

Prvo političko tijelo formirano kao opozicija Asadovom režimu bilo je Sirijsko nacionalno vijeće (SNV) odnosno koalicija individualaca, potpisnika Deklaracije iz Damaska iz 2005. godine, pripadnika stranke Muslimanskog bratstva, pripadnika kurdskih frakcija i predstavnika lokalnih stožera.¹⁴⁷ Od samog je početka SNV bio prepoznat i na međunarodnoj razini od strane Velike Britanije, SAD-a, EU-e, Turske, Egipta, Arapske lige i drugih kao legitimni

¹⁴³ Lesch 2019.str.138.

¹⁴⁴ Isto, str. 141.

¹⁴⁵ Perišić, P. (2017). *Implications of the Conflicts in Libya and Syria for the "Responsibility to Protect" Doctrine*. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 67 (5), 783-814. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/189807> str.796.

¹⁴⁶ Clemont, online komunikacija s autorom, 6.9.2021., Rijeka.

¹⁴⁷ Kumar Pradhan, 2017., str.100.

predstavnik sirijskog naroda koje promovira nacionalno jedinstvo države te se zalaže za demokratske promjene.¹⁴⁸ Unatoč zajedničkoj političkoj agendi i ciljevima, SNV nije djelovao jednoglasno te su konstantni različiti interesi pokazali nespремnost samog vijeća na zajedničku akciju. Nedostatak kohezije doveo je do gubitka pozicije na međunarodnoj razini odnosno do stvaranja nove nacionalne koalicije u Dohi u studenom 2012. godine pod imenom Nacionalna koalicija za sirijske revolucionarne i opozicijske snage. Ista je uključivala članove vijeća, ali i pripadnike drugih političkih frakcija i grupacija. Krajnji cilj nove koalicije bila je uspostava demokratske i pluralističke Sirije kao civilne države u kojoj bi svi građani bili jednaki i ravnopravni bez obzira na njihovu etničku, vjersku ili drugu pripadnost. Zalagala se za suverenost, jedinstvo i teritorijalni integritet države. Kao i SNV, od svojih je početaka uživala potporu međunarodne zajednice tj. SAD-a, EU-e, Arapske lige, zemalja Perzijskog zaljeva i Turske kao novi legitimni predstavnik sirijskog naroda.

Nacionalna koalicija raspolagala je i vojnom strukturom, tj. Slobodnom sirijskom vojskom koja je formirana 2011. godine od strane disidenata Asadove vojske. Bili su to vojni činovnici koji su odbili pucati po prosvjednicima i odabrali boriti se protiv samog režima. U prosincu 2012. godine ova je vojska formirala i Vrhovno vojno vijeće koje je brojalo dvadeset članova kako bi se koordinirale operacije i strateški planovi odnosno kako bi se pokušalo ujediniti sve snage opozicijskih grupa pod jednu vojnu komandu te tako uspostavio unisoni odgovor režimu. Najveći problem s kojima se Odbor susreo bilo je naoružavanje opozicijskih grupa koje je dolazilo iz raznih privatnih izvora koje oni nisu mogli kontrolirati. Prema nekim podacima, opozicijske su grupe, mimo Odbora, naoružavali Katar i Saudijska Arabija kako bi na taj način polako implementirali vlastite interese u zemlju.

U prosincu 2015. godine u gradu Rivadhu došlo je do osnivanja Visokog pregovaračkog vijeća kojeg su činili 34 predstavnika opozicije. Cilj ovog vijeća ponovno je bilo ujedinjenje opozicije kako bi se započeli pregovori s režimom po medijacijom UN-a. Odbor je pokušao skrenuti pažnju međunarodne zajednice na ruske zračne napade na nenaseljena područja odnosno poslati apel za zaštitu sirijskih civila od Asadovog režima i njegovih saveznika i plaćenika. Osnatak odbora pozdravila je Saudijska Arabija, Turska, Katar i Francuska dok je Rusija kritizirala kako ono ne predstavlja baš sve opozicijske grupe s obzirom da u njemu nisu bili

¹⁴⁸Kumar Pradhan, 2017, str.102.

sirijski Kurdi, predstavnici Jabhat Al Nusru organizacije i predstavnici nekolicine opozicijskih grupa.¹⁴⁹

Istaknutu ulogu na političkoj sceni sirijske opozicije imalo je i Muslimansko bratstvo koje je iskoristile nedostatak prominentne političke stranke u zemlji kako bi dobilo potporu mase. Njihov ideološka povezanost s Katarom i Turskom učinila ih je moćnim političkim akterom koji je od te dvije zemlje dobivao financijsku, vojnu i političku pomoć.

Potentnu ulogu imali su i džihadisti u okviru brojnih organizacija koje odišu snažnim ideološkim otporom prema režimu. Te su organizacije inspirirane i oblikovane vlastitim ideologijama i ciljevima, međutim nisu ujedinjene upravo zbog različitih političkih agenda, ali i načina djelovanja. Jedna od najpoznatijih džihadističkih organizacija bila je Jabhat Fateh al Sham, koja je ranije bila poznata kao Jabhat al Nusra, krilo Al-Qaide koje je u lipnju 2016. promijenila ime i prekinula sve veze s istom. S jedne strane možemo zaključiti kako je promijenila svoj modus operandi, dok s druge to može biti samo pokušaj skidanja s američke liste terorističkih organizacija. Njihov glavni cilj je rušenje režima i svih njegovih pobornika. Po uzoru na Islamsku državu, ova je organizacija uspostavila svoj Islamski emirat u Siriji pokušavši pridobiti potporu mase. Na međunarodnoj razini kategorizirana je kao teroristička organizacija od strane UN-ovog Sigurnosnog vijeća, SAD-a, UK-a, Kanade, Australije, Saudijske Arabije, Ujedinjenih Arapskih Emirata i brojnih drugih država.

Formiranje Islamske države odnosno kalifata na području sirijskog i iranskog teritorija u lipnju 2014. godine kada se Abu Baqr al Baghdadi proglasio kalifom jedan je od najvećih izazova Asadovog režima. Preuzimanjem dijelova teritorija te uspostavom kontrole nad prometnicama i granicama, Islamska je država postala ne samo irački i sirijski problem, već prijetnja cijeloj regiji uzdrnavši arapski svijet povlačenjem novih granica između država. Teritorij Islamske države proteže se od sjeverozapadnog dijela Iraka i sjeveroistočnog dijela Sirije te obuhvaća oko osam miliona ljudi.¹⁵⁰ Iako ne znamo točne podatke vojnika i pripadnika kojima Islamska država raspolaže, prema nekim podacima CIA-e riječ je od oko 20 000 do 31 000 pripadnika iako primjerice Irak tvrdi da se ta brojka penje i do 200 000.¹⁵¹ Oružje nabavlja iz Iraka, na crnom tržištu ili konfiskacijom na okupiranom području. Snage Islamske države u konstantnim su sukobima sa snagama iračkog i sirijskog režima, ali i ostalim opozicijskim grupama. Na političkoj razini, Islamska se država predstavlja kao jedini legitimni ideološki i politički

¹⁴⁹ Isto.

¹⁵⁰ Kumar Pradhan, 2017., str. 104.

¹⁵¹ Isto.

identitet, ali i kao najmoćniji sunitski entitet na iračko-sirijskom prostoru. S obzirom da u Iraku ne postoji druga potentna sunitska grupacija koja bi se suprotstavila Islamskoj država, ina ostaje jedina dominantna teroristička organizacija u regiji koja svojim postojanjem potvrđuje političku, ekonomsku i vojnu moć. Iskoristila je propagandnu mašineriju koju su stvorili Amerikanci i Britanci kako bi opravdali napad na Irak 2003. godine te stvorila lažne mitologije s ciljem novačenja, preobraćenja i prikupljanja sredstava u cijelom muslimanskom svijetu.¹⁵² Iako je zajednički neprijatelj svih država u regiji, ne postoji jedinstveni front koji se protiv nje bori jer politička situacija u brojnim zemljama to ne dozvoljava.

9.2.3. Međunarodna reakcija

Krvavi građanski rat u Siriji privukao je pažnju regionalnih država, ali i cijele svjetske zajednice, no politički, vojni i ekonomski interesi svjetskih aktera onemogućili su promptno rješavanje krize. Arapske zemlje Perzijskog zaljeva kao što su Bahrein, Kuvajt, Oman, Katar, Saudijska Arabija i Ujedinjeni Arapski Emirati osudile su ubijanje prosvjednika i kršenja ljudskih prava od strane režimskih snaga te teže ka rušenju režima. Poduprle su sve pokušaje Arapske lige za uspostavom mira kao i skice UN-ovih rezolucija. Smatrale su kako je njihova moralna dužnost zaštititi prosvjednike od snaga režima, iako stvarni razlog njihovog djelovanja protiv režima leži u činjenici što u Siriji ne vlada sunitski vladar kao u ostalim arapskim zemljama te što bi oslabljena Sirija bez Asada dovela do smanjenog utjecaja Irana u zemlji.¹⁵³ Također, unatoč njihovom ne podržavanju Asada, kao alavitskog vladara, zemljama u regiji de facto najbolje odgovara zadržavanje statusa quo jer bi promjena vlasti u Siriji označila moguću potencijalnu demokratsku promjenu.¹⁵⁴

SAD i EU podupirale su revolucionare i njihovu težnju ka rušenju Asada i njegovog režima. Iako su se zalagale za agresivniji pristup u rješavanju krize te unatoč političkoj i financijskoj potpori koju su pružale, odupirale su se slanju svojih trupa. Takav je stav najglasnije zastupala Obamina administracija kojoj nije bio prioritet uplitati se u sukob u Siriji sve dok isti direktno ne ugrožavaju američke interese u regiji, čime možemo zaključiti kako je Zapad zauzeo ambivalentnu poziciju ka Siriji jer je s jedne strane težio ka likvidaciji režima, dok je s druge

¹⁵² Holy, M., Borčić, N., Tomić, D. (2018). *Analiza odabranih članaka o napadu kemijskim oružjem u Siriji u hrvatskim i njemačkim elektroničkim medijima. Medijska istraživanja*, 25 (1), 5-30.
<https://doi.org/10.22572/mi.25.1.1>Str.8.

¹⁵³ Kumar Pradhan, 2017., str. 109.

¹⁵⁴ Gelvin, 2012., str.117.

osuđivao terorističku prijetnju islamističkih revolucionara koji su preuzeli sirijski teritorij. Postavlja se pitanje zašto je međunarodna zajednica promptno reagirala na situaciju u Libiji, dok je na onu u Siriji gotovo pa zanemarila. S jedne strane, SAD-u je odgovarao snažan autokrat na vlasti u Siriji jer samo takav može potpisati primirje s Izraelom, dok se s druge strane bojao etničkog nasilja između alavita, kurda i sunita koji bi se potencijalno mogao preliti i na druge arapske zemlje.¹⁵⁵

Rusija i Iran vojno su podržavale Asadov režim jer bi likvidacija režima bila strašan geostrateški gubitak za obje zemlje. Rusija bi izgubila partnera putem kojeg stvara protutežu američkom utjecaju u zemlji, dok bi Iran izgubio partnera putem kojeg izlazi na Mediteran i u Zaljev odnosno koji ga podržava još od rata s Irakom (1989.-1988.). Promjenom vlasti Sirija bi se nakon revolucije potencijalno okrenuo demokraciji, a samim time i Zapadnim saveznicima što Iranu nikako nije odgovaralo.¹⁵⁶ Uplitanje Rusije te Hezbollaha u sirijsku revoluciju označilo je izostanak petog ključnog faktora DeFronzove teorije, onog o permisivnosti svjetske zajednice.

Od početka krize u Siriji, UN je poduzeo nekoliko mjera kako bi spriječio nasilje nad stanovništvom te uspostavio mir i stabilnost u državi, međutim sve su to bili slabašni pokušaji. Donesene su tri skice Rezolucije od kojih je treća predlagala sankcije protiv Sirije. Na istu su Rusija i Kina uložile veto pozivajući se na princip ne-intervencije u unutarnje poslove neke zemlje, u ovom slučaju Sirije. Unatoč ovakvom stavu ne-intervencije, Rusija je izgradila nekoliko vojnih baza u zemlji pod izlikom da tako štiti sirijsko stanovništvo od islamističke prijetnje te je 2015. godine na režimov zahtjev odgovorila vojnom asistencijom ciljajući islamsku državu, a kasnije i druge pobunjeničke skupine.¹⁵⁷

Vojnoj akciji odupirale se i Indija i Brazil iz razloga što je međunarodna zajednica zanemarila njihovo mišljenje kada se odlučivalo o vojnoj intervenciji u Libiji, što još jednom potvrđuje golemu međunarodnu podijeljenost u rješavanju sirijske krize, koja je direktno uvjetovana političkim interesima svjetskih zemalja.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Gelvin, 2012., str.117.

¹⁵⁶ Isto.

¹⁵⁷ Perišić, 2017, str.800.

9.3. Nastavak revolucije

2014. godine predsjednik Bašar al-Asad odlučio je raspisati izbore za predsjednika. Isti su održani 3. lipnja iste godine. Kako bi se pokazao pomak ka demokratskoj promjeni, Bašar je dopustio kandidaturu više od jednog predsjednika. Glasanje se provelo samo na teritoriju pod kontrolom režima odnosno na 40% teritorija na kojem je živjelo oko 60% stanovništva. Bašar je „uvjerljivo“ pobijedio na ovim izborima potvrdivši svoju poziciju.

2015. godine Rusija je nastavila podržavati Asadov režim iz zraka pa je tako postala sirijska zračna sila što je režimu omogućilo djelovanje na kopnu odnosno zauzimanje izgubljenog teritorija kao što su gradovi Palmyra u ožujku 2016. godine odnosno Aleppo krajem iste godine koji postali teritorij Islamske države. Početkom 2018. godine Turska je provela ofenzivu u sjevernoj Siriji kako bi potisnula Kurde, Izrael je srušio iranski dron te napala sirijske i iranske baze iz kojih je dron i poletio. Sirija je odgovorila na napade Izraela na što je Izrael ponovno uzvratio uništivši vjerojatno pola sirijskog obrambenog sustava.¹⁵⁹ Polovicom 2018. režimske su snage nastavljale s ponovnim zauzimanjem teritorija, a posebno simboličko zauzimanje bilo je ono grada Derre s obzirom da je isto bilo samo izvorište prosvjedničkih previranja.

Građanski rat u Siriji danas još uvijek traje i nitko ne može predvidjeti kako će završiti, međutim može se dati pretpostavka kako bi moglo izgledati poratno razdoblje kada isto nastupi. Imajući na umu zemlje koje su svjedočile građanskom ratu s etničkim i sektaškim primjesama, Sirija ima vrlo malo šansu uspostave demokracije jer je vrlo vjerojatno da će nakon kratkotrajnog mira, ponovno utonuti u rat. Čak i kada bi, hipotetski gledano, u Siriji bila uvedena demokracija, prema mišljenju dr.sc. Zgurića, to nikako ne bi bila ona liberalna, već bi puno pogodniji model bio onaj konsocijacijski, odnosno konfesionalni po uzoru na Libanon.¹⁶⁰ S druge strane, jedna od pretpostavki je da će režim iz rata izaći kao pobjednik, brutalniji nego ikada prije.¹⁶¹

¹⁵⁹ Lesch, 2019., str. 146.

¹⁶⁰ Zgurić, online komunikacija s autorom, 5.9.2021. Rijeka.

¹⁶¹ Heydemann, S. (2013). Tracking the “Arab Spring”: Syria and the Future of Authoritarianism. *Journal of Democracy*, (4), 59-73.

9.3. Kršenja ljudskih prava

Kršenja ljudskih prava započela su na samom početku revolucionarnih prosvjeda kada su režimske snage izdale zapovijed da se prosvjednici zaustave pod svaku cijenu čime je de facto autorizirana uporaba vatrenog oružja nad prosvjednicima.¹⁶² U narednim mjesecima stradavali su i civili pa je prema listama lokalnih aktivista, u ljetnim mjesecima 2011. godine, stradalo oko 1000 civila.¹⁶³ Režimske snage koristile su se frapantnim nasiljem i represijom nad vlastitim stanovništvom, a isto uključuje bespravna uhićenja, mučenja, torture, seksualno i svako drugo zlostavljanje, uskraćivanje medicinske pomoći, napade na bolnice, klinike, džamije, uništavanje medicinskih zaliha i zarobljavanje medicinskog osoblja. Nasilje se provodilo i nad djecom koja su s jedne strane, one revolucionarne, korištena u vojne svrhe, dok su režimske snage nad njima provodili seksualno nasilje. Simbol dječjeg stradanja postao je trinaestogodišnji dječak Hamza al-Khatiba koji je otet 29. travnja 2011. godine pri sudjelovanju u prosvjedu sa svojim ocem u Derri. Nakon mjesec dana njegovo je tijelo vraćeno kući. Bilo je prekriveno modricama, torzo prepun rupa od metaka, a genitalije uklonjene. Sirijski je narod zbog toga prosvjedovao pod parolom „Svi smo mi Hamza!“.¹⁶⁴

Vrhunac nasilja i represije predstavlja korištenje kemijskog oružja što je bilo posebno alarmantno za međunarodnu zajednicu s obzirom da je Sirija bila supotpisnica Konvencije o kemijskom oružju. Teško je odrediti koliko je puta Sirija iskoristila kemijsko oružje nad vlastitim stanovništvom. Prema Nezavisnoj međunarodnoj komisiji za istragu Sirije zabilježena su 34 korištenja kemijskog oružja od 2013. godine. SAD je na sjednici UN-ovog Sigurnosnog vijeća izjavio kako se kemijsko oružje iskoristilo više od 50 puta, Human Rights Watch je izvijestio 2017. da je kemijsko oružje korišteno više od 75 puta od početka prosvjeda dok primjerice sirijski arhiv dokumentira 212 kemijskih napada od 2012. godine.¹⁶⁵ Točna brojka ne može se odrediti posebice u ratnim uvjetima kada i jedna i druga strane nastoje prišiti zločine onoj drugoj kako bi dobile pomoć međunarodne zajednice.

Borba između režima i opozicije izazvala je ogromnu humanitarnu krizu. Prema izvještajima UN-a od početka prosvjeda više od 400 000 ljudi je poginulo, više od milijun je ranjeno, više

¹⁶² Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/news/2011/12/15/syria-shoot-kill-commanders-named>

¹⁶³ Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/news/2011/08/24/syrias-human-rights-crisis-myths-and-realities>

¹⁶⁴ Gelvin, J.L. (2012). *The Arab Uprisings: What everyone needs to know*. New York: Oxford University Press, str.106.

¹⁶⁵ De Brujine, K., Van Der Meer, S. (2018). Chemical Weapons in Syria: do retaliatory bombardments deter their usage? Clingendael Institute. Preuzeto s [Chemical weapons in Syria: on JSTOR](#)

od 13,5 milijuna ljudi treba humanitarnu pomoć, oko 4,8 milijuna ljudi napustilo je zemlju, a oko 6,6 milijuna ljudi napustilo je svoje domove te je razmješteno diljem zemlje. U periodu između 2011. i 2015. godine 900 000 ljudi zatražilo je azil u EU.¹⁶⁶ Sirijska infrastruktura je toliko uništena da se popravak procjenjuje na više od 300 milijardi dolara štete. Više od 80% Sirijaca živi na rubu siromaštva. Oko 60% stanovništva je nezaposleno, polovica djece u Siriji ne pohađa školu. Bolesti poput tuberkuloze, kolere, hepatitisa A haraju zemljom, iako se smatra da su pod kontrolom. Unatoč silnim izvještajima, kompletna međunarodna zajednica nosi teret neuspjeha u prevenciji humanitarne katastrofe ovakvih razmjera.

¹⁶⁶ Akrap, G. i Kalinić, P. (2015). *Forced migrations – powerful non-kinetic weapon*. National security and the future, 16 (2-3), 10-28. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/167619>

10. Zaključak

Na samom početku ovog rada postavljeno je njegovo temeljno pitanje: ono o postojanju i uspješnosti revolucija u zemljama bliskoistočne regije, preciznije u Tunisu, Siriji i Libiji. Kako bi na isto odgovorila, koristila sam se trima teorijama o revolucijama, onom Jamesa DeFronza, Charlesa Tillyja i Karla Griewanka.. Prema teoriji DeFronza, revolucija je socijalno previranje u kojemu se njegovu suradnici organiziraju kako bi drastično promijenili ili zamijenili trenutne socijalne, ekonomske ili političke institucije. Tilly revoluciju definira kao nasilni transfer državne moći kroz oružanu borbu tokom koje se sukobljavaju najmanje dva bloka, dok ju Griewank definira kao nasilnu pojava koja uključuje iznenadno djelovanje mase kako bi srušila državne i pravne institucije te postavila pozitivne ciljeve usmjerene ka obnavljanju ili daljnjem razvoju čovječanstva. Imajući u vidu masovnu mobilizaciju stanovništva u trima državama koje je težilo ka rušenju autoritativnih režima Ben Alija, Muammera Gadafija i Bašara al-Asada te koje je bilo usmjereno ka pozitivnim ciljevima kao što je implementacija demokratskih načela koja bi osigurala zaštitu svih ljudskih prava i sloboda, navedene prosvjede potvrdno bih kategorizirala kao revolucije, pa čak i one u Libiji i Siriji unatoč nepostojanju definitivnog i konačnog transfera moći.

Uspješnost navedenih revolucija analizirana je kroz pojavu pet ključnih faktora čija prisutnost stvara uvjete za uspješnu revoluciju. Prvi faktor, onaj o masovnoj frustraciji stanovništva koja djeluje kroz masovne pobune i prosvjede, vidljiv je u svim trima zemljama s obzirom da su se sve zemlje suočile s prosvjedima tisuća ljudi diljem zemlje uzorkovanim političkom, ekonomskom i društvenom situacijom. Drugi faktor, sukob jedne društvene elite s onom vladajućom, vidljiv je u Tunisu koji se suočio s prosvjedima radi postojeće političko-gospodarske situacije i nekoliko godina prije samog Arapskog proljeća, dok je izostao u Libiji i Siriji. Represivni aparat autoritarnih režima Gadafija i Bašara Asada koji je tijekom godina likvidirao svaku moguću prijetnju stabilnosti režima, eliminirao je mogućnost pobune protiv istog sve dok nije došlo do mobilizacije velike većine stanovništva što dovodi do pojave trećeg ključnog faktora u svim zemljama. Sjedinjujući elementi kao što su nezaposlenost, opća korupcija, ekonomska i politička nejednakost te gušenja prava i sloboda koji su obilježili suvremenu povijest arapskih zemalja, ujedinili su prvo tunisku naciju koja je uspješno srušila autoritarni režim te pokazala način borbe ka uspostavi demokratske države, a zatim i libijsko i sirijsko stanovništvo koje je dijelilo istu stvarnost. Četvrti ključni faktor, politička paraliza zbog koje režim ne može obavljati državne poslove, pojavio se u tuniskoj revoluciji već 14.

siječnja 2011. godine kada je predsjednik Ben Ali napustio državu čime je izgubio administrativnu moć koja je osigurala uspjeh same revolucije te u libijskoj revoluciji kada je padom Tripolija odnosno smrću Gadafija došlo do kolapsa samog režima dok je izostao u Siriji u kojoj je vlast ostala u rukama predsjednika. Posljednji ključni faktor, permisivnost svjetske zajednice vidljiv je u Tunisu u kojem su revolucionarna gibanja samostalno srušila režim predsjednika te postavila temelje ka demokratskoj tranziciji. Vidljiv je i u Libiji unatoč uplitanju međunarodne zajednice na stranu revolucionara, dok je izostao u Siriji u kojoj su Rusija i Hezbollah stale na stranu režima te ga vojno i ekonomski osiguravale. Prema pojavi navedenih ključnih faktora DeFronzove teorije te prema realizaciji krucijalnog političkog cilja svake revolucije, onog o rušenju autoritativnog državnog režima te uspostavi demokratske slobode države, mogu zaključiti kako je revolucija u Tunisu bila uspješna jer je obilježena pojavom svih pet ključnih faktora te jer je uspješno srušila predsjednički režim te postavila temelje ka demokratskoj tranziciji. Uspjeh libijske revolucije definirala bi polovičnim s obzirom da libijsko postrevolucionarno društvo nije uspjelo pronaći zajednički politički konsenzus u uspostavi demokratske države unatoč realizaciji zajedničkog političkog cilja, onog o rušenju Gadafijevog režima te s obzirom da je unutar same revolucije manjkalo pojave drugog ključnog faktora. Revoluciju u Siriji definirala bih neuspješnom s obzirom da nisu ostvareni glavni politički ciljevi revolucionara niti je je ina obilježena pojavom svih pet ključnih faktora.

Posljedice koje je ostavila revolucija u trima analiziranim zemljama uvelike se razlikuju. Tunis je, unatoč turbulentnom razdoblju koje je ostalo obilježeno trima tranzicijskim vladama te salafističkim nasiljem, uspio postaviti temelje ka demokratskoj tranziciji u okviru Ustava koji je definirao zemlju kao civilnu državu koja se temelji na građanstvu, volji naroda i supremaciji te osigurati miran prijenos vlasti nakon parlamentarnih i predsjedničkih izbora. Na taj je način Tunis postao prva arapska zemlja koja obećava uspostavu demokracije iako se u posljednje vrijeme suočava s možda najvećom političkom krizom još od revolucionarnih gibanja 2011. godine koji će pokazati jesu li implementirani demokratski temelji dovoljno snažni ili će Tunis ući u razdoblje reverzibilnog procesa ka starim autokratskim karakteristikama.

Libija je ušla desetljeće političke i ekonomske nestabilnosti obilježene unutarnjim konfliktima i građanskim ratom između naoružanih milicija koje u rukama drže fragmentiranu političku moć. Nepostojanje snažnog političkog aktera koji bi ujedinio polariziranu naciju te ju okrenuo ka liberalnijim načelima rezultirao je kolapsom državnog sustava te sustavim kršenjem ljudskih prava u okviru silovanja, mučenja, bespravnog zatvaranja te ubijanja koje je dovelo do

humanitarne krize nepojmljivih razmjera. Stvarne posljedice libijskog građanskog rata reflektirat će se na libijsko društvo u nadolazećem razdoblju te pokazati postoji li mogućnost rekondilijacije stanovništva te demokratske obnove koja bi osigurala mir i jednakost svim građanima.

Sličnu sudbinu dijeli i sirijski narod čije je demokratske aspiracije progutao desetogodišnji građanski rat između pristaša i oponenta režima zbog kojeg je 400 000 ljudi izgubilo život dok su milijuni razmješteni diljem zemlje. Nasilje, bespravna uhićenja, mučenja, zatvaranja, silovanja, nestanci, korištenje djece u vojne svrhe, napadi na bolnice i kulturne ustanove postali su dijelom sirijske svakodnevice koju je nadasve obilježila uporaba kemijskog oružja od strane režimskih snaga protiv vlastitog stanovništva. Etničko-sektaški sukob, iz kojeg bi Asadov režim potencijalno mogao izaći jači i brutalniji nego prije, likvidirao je šanse za uspostavu demokracije te Arapsko proljeće pretvorio u Arapsku zimu kojoj se ne nazire kraj.

11. Literatura

Knjige:

1. Brownlee, B.J. (2020). *New Media and Revolution: Resistance and dissent in pre-uprising syria*. Quebec: McGill-Queen's University Press.
2. Cakmak, C., Ustaoglu, M. (2015). *Post-conflict syrian state and nation building: Economical and political development*. Palgrave Macmillan.
3. Culbertson, S. (2016). *The Fires of Spring: A post-Arab Spring Journey through the Turnbulent New Middle East: Tunisia, Turkey, Iraq, Jordan, Qatar, Egypt*. New York: St. Martin Press.
4. DeFronzo, J. (2017). *Revolutions and Revolutionary Movements*. Boulder, Colorado : Westview press.
5. Fraihat I. (2016). *Unfinished Revolutions: Yemen, Libya and Tunisa after the Arab Spring*. Yale: University Press.
6. Fromkin, D. (2009). *A Peace to end all Peace: The Fall of the Ottoman empire and the Creating Modern Middle East*. Paperback.
7. Gelvin, J.L. (2012). *The Arab Uprisings: What everyone needs to know*. New York: Oxford University Press.
8. Glass, C. (2015). *Syria Burning: ISIS and the Death of the Srab Spring*. New York: OR Books
9. Griewank, K. (1969). *Der neuzeitliche Revolutionsbegriff..* Europäische Verlagsanstalt.
10. Kasapović, M. (2016). *Bliski Istok: Povijest i politika*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
11. Kumar Pradhan, P. (2017). *Arab Spring and Sectarian Faultlines in West Asia: Bahrain, Yemen and Syria*. New Delhi: Pentagon Press.
12. Karakoc, J. (2015). *Authoritarianism in the Middle East: Before and after the Arab Uprising*. New York: Palgrave Macmillan.
13. Mundy, J. (2018). *Libya*. Cambridge: Polity Press.
14. Murphy, C.M. (1999). *Economic and Political Change in Tunisia: From Bourguiba to Ben Ali*. New York: St.Martin Press.
15. Lesch, D.W. (2019). *Syria*. Polity Press.
16. Ramirez Diaz, N. (2018). *The Muslim Brotherhood in Syria*. New York: Routledge.

17. Vandewalle, D. (2012). *A History of Modern Libya*. New York: Cambridge University Press.
18. Rice E.E., (1991). *Revolution and Counter Revolution*. Basil Blackwell
19. Ziter, E. (2015). *Political Performance in Syria: From the Six-Day War to Syrian Uprisings*. New York: Palgrave Macmillan.
20. Willis, M.J. (2014). *Politics and Power in the Maghreb: Algeria, Tunisia and Morocco from independence to Arab Spring*. Oxford University Press.
21. Haas, m.L., Lesch, D.W. (2013). *The Arab Spring: Change and Resistance in the Middle East*. Westview Press.

Članci, radovi i poglavlja

1. Bellin, E. (2004). *The Robustness of Authoritarianism in the Middle East: Exceptionalism in Comparative Perspective*. *Comparative Politics*, Vol.36., No.2. str.139.- 157.
2. Giba, M. (2018). *Diplomacija prinude protiv Libije: od Reaganove protuterorističke strategije do savezničkih napora u svrgavanju Gadafija*. *Međunarodne studije*, XVIII (1-2), 33-48. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/234766>
3. De Brujine, K., Van Der Meer, S. (2018). *Chemical Weapons in Syria: do retaliatory bombardments deter their usage?* Clingendael Institute. Preuzeto s [Chemical weapons in Syria: on JSTOR](#)
4. Zgurić, B.(2019). *Komparativna analiza transformacija političkih sustava Tunisa, Egipta i Alžira*. Doktorski rad. Zagreb: Fakultet političkih znanosti. Dostupno na: file:///C:/Users/Karla/Downloads/doktorski_rad_borna_zguric_2019.pdf
5. Mudrić, M. (2006). *Međunarodni kazneni sud*. *Pravnik*, 40 (83), 63-84. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/8556>
6. Holy, M., Borčić, N., Tomić, D. (2018). *Analiza odabranih članaka o napadu kemijskim oružjem u Siriji u hrvatskim i njemačkim elektroničkim medijima*. *Medijska istraživanja*, 25 (1), 5-30. Dostupno na: <https://doi.org/10.22572/mi.25.1.1>
7. Perišić, P. (2017). *Implications of the Conflicts in Libya and Syria for the "Responsibility to Protect" Doctrine*. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 67 (5), 783-814. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/189807>
8. Daw, M.a., El-Bouzedi, A., Dau, A.A. (2015). *Libyan armed conflict 2011. Mortality, injury, population displacement*. African Federation of Emergency Medicine: African

Jurnal of Emergency Medicine. Dostupno na:
<https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S2211419X15000348?token=246AA19003F3D7A58C5D8954A31CA492919E18814E956C18B3162B76654BADF0AD630F18CF9EB10CA4FD9A41ADC5900C&originRegion=eu-west-1&originCreation=20210625150105>

9. Heydemann, S. (2013). *Tracking the "Arab Spring": Syria and the Future of Authoritarianism*. *Journal of Democracy*, (4), 59-73. Dostupno na: <https://www.journalofdemocracy.org/articles/tracking-the-arab-spring-syria-and-the-future-of-authoritarianism/>
10. Disney, N. (1978). The Working Class Revolt in Tunisia. *MERIP Reports*, (67), 12-14. Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/3011401>
11. Akrap, G. i Kalinić, P. (2015). Forced migrations – powerful non-kinetic weapon. *National security and the future*, 16 (2-3), 10-28. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/167619>
12. Picula, B. (2016). Iračka zima između demokracije i građanskog rata. *Političke analize*, 7 (28), 7-11. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/172023>
13. Martini, J. i Taylor, J. (2011). Vojno nadziranje demokracije u Egiptu: Nastojanje vojske da kreira egipatsku budućnost. *Politička misao*, 48 (4), 61-70. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/77801>
14. Puspitasari, S. (2017). Arab Spring: A Case Study of Egyption Revolution 2011. *Andalas Journal of International Studies*. Dostupno na: [Microsoft Word - AJIS vol 6 no 2 FIXes edit \(researchgate.net\)](#)
15. Petrović, V. (2017). Jemen nakon Arapskog proljeća: građanski rat i njegovi akteri. *Mali Levijatan*, 4 (1), 121-134. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/187014>
16. Monsin, K., Mezran, K. (2014).. *No Arab Spring for Algeria*. Atlantic Council, www.jstor.org/stable/resrep03422 . Accessed 29 June 2021.
17. Brouwer, I., Bartels, E. (2014). *Arab Spring in Marocco: social media and the 20 February Movement*. *Africa Fokus*- Vol. 27., nr.2. str.10.

Internet članci i tekstovi

1. „*Libya: New Era Needs Focus on Right*“. Human Rights Watch, 20.10.2011.
Dostupno na: <https://www.hrw.org/news/2011/10/20/libya-new-era-needs-focus-rights>
2. „*Secret Intelligence Documents Discovered in Libya*“. Human Rights Watch, 9.9.2011. Dostupno na: <https://www.hrw.org/news/2011/09/09/secret-intelligence-documents-discovered-libya>
3. „*Women in the Crossfire*.“ Human Rights Watch, 8.6.2011. Dostupno na: <https://www.hrw.org/news/2011/06/08/women-crossfire>
4. „*Libya: Transitional Government Should Support Victims*.“ Human Rights Watch , 9.9.2011. Dostupno na: <https://www.hrw.org/news/2011/09/19/libya-transitional-government-should-support-victims>
5. „*After Libya, the Question: To Protect or Depose?*“. Human Rights Watch , 25.8.2011. Dostupno na: <https://www.hrw.org/news/2011/08/25/after-libya-question-protect-or-depose>
6. „*Libya: Candidates Should Address Torture, Illegal Detention*.“ Human Rights Watch , 18.6.2012. Dostupno na: <https://www.hrw.org/news/2012/06/18/libya-candidates-should-address-torture-illegal-detention>
7. „*Syria Human Rights Crisis: Myth or Realities?*“. Human Rights Watch, 24.8.2015. Dostupno na: <https://www.hrw.org/news/2011/08/24/syrias-human-rights-crisis-myths-and-realities>
8. „*Syria: Investigate Possible State Role in Decapitating Women*“. Human Rights Watch , 27.9.2011. Dostupno na: <https://www.hrw.org/news/2011/09/27/syria-investigate-possible-state-role-decapitating-woman>
9. „*Tunisia's Repressive Laws*“. Human Rights Watch., 16.12.2011. Dostupno na: <https://www.hrw.org/report/2011/12/16/tunisia-repressive-laws/reform-agenda>
10. „*Tunisia on Board with Women's Rights*.“, Human Rights Watch. 22.09.2011. Dostupno na: <https://www.hrw.org/news/2011/09/22/tunisia-board-womens-rights>
11. „*Tunisia: Hold Police Accountable for Shootings*.“ Human Rights Watch. 29.01.2011. Dostupno na: <https://www.hrw.org/news/2011/01/29/tunisia-hold-police-accountable-shootings>
12. „*Syrian army carrying out „major military operation“ against key city*“. United Nations. 27. travnja 2011. Dostupno na: <https://news.un.org/en/story/2011/04/373292->

[syrian-army-carrying-out-major-military-operation-against-key-city-un-official#.WQMrC9qLSUk](#)

13. „Syria- *Shoot to Kill*“.. Human Rights Watch. 15.12.2011. Dostupno na: <https://www.hrw.org/news/2011/12/15/syria-shoot-kill-commanders-named>

Stranice

1. History.com: https://www.history.com/topics/middle-east/arab-spring#section_3
2. Enciklopedija.hr: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=36359>
<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=56214>
3. United Nation: <https://www.un.org/en/about-us/udhr/history-of-the-declaration>
4. International Criminal Court: <https://www.icc-cpi.int/libya>
<https://www.icc-cpi.int/about/how-the-court-works>
<https://www.icc-cpi.int/about>